

DELA VSKA

Katedra

YU ISSN 0022/9296 letnik XX
Št. 3 1. maj 1980 — CENA 5 DIN

PROLETARCI VSEH DEŽEL ZDRUŽITE SE

Prvi maj. Simbolični dan proletarcev. Kaj napisati za uvod? Pisati simbolično o simboličnem dnevu? Pisati o Chicagu? Pisati o stoletnih zatiranjih delavskih množic? O eksploataciji? O alienaciji? Pisati o Oktobru? O naši Revoluciji?

Boj, ki ga bije delavski razred za svoje zgodovinske pravice, za oblast, za napredek, za svobodo, za humanizem, za ukinjanje družbene delitve dela, privatne lastnine... ni simboličen boj. Je konkretna družbeno-revolucionarna praksa. Praksa, ki izvira iz zgo-

dovinsko-materialističnih spoznanj, iz revolucionarne teorije, ki jo imenujemo marksizem.

To je eden vodilnih razlogov, da smo se v uredništvu odločili v prvomajski številki objaviti »Načela komunizma« in »Komunistični manifest.« Drugi razlog je naše prepričanje, da še vedno veliko mladih na univerzi ni seznanjenih s temi deli.

»Načela komunizma« in »Komunistični manifest« smo povzeli iz druge knjige »Marx-Engels: Izbrana dela«, Cankarjeva založba, Ljubljana 1976.

Uredništvo

FRIEDRICH ENGELS

NAČELA KOMUNIZMA

GRUNDSÄTZE DES KOMUNISMUS

»Načela komunizma« so eden zadnjih osnutkov za »Komunistični manifest«. Potem ko se je junija 1847 »Zveza pravičnih« reorganizirala in preimenovala v »Zvezo komunistov«, je bilo treba pripraviti tudi nov program. Osnutek, datiran z 9. junijem, napisan v Engelsovem rokopisu (»Osnutek izpovedi komunističnih prepričanj«, ki nosi še dokaj sledov prejšnjega utopizma, obenem pa kaže močne vplive novih nazorov, ki sta jih uveljavljala Marx in Engels posebno prek bruselskega kroga, je bil razposlan v pretres vsem »občinam« Zveze komunistov. (Prim. o tem knjigo »Ustanovni dokumenti Zveze komunistov iz leta 1847«, CZ 1970, kjer je objavljen tudi celoten tekst »Izpovedi«). V široki razpravi o tem dokumentu je nastopil tudi Moses He3 z dopolnili in popravki, tako da je nastala »božansko popravljena izpoved prepričanja« (Engels), ki jo je Engels kritiziral na seji pariškega okrožnega biroja 22. oktobra »vprašanje za vprašanjem in nisem še prišel do sredine, ko so se ljudje razglasili za satisfaits (da jim je dovolj). Ne da bi bil kakrkoli ugovarjal, sem si dal naložiti sestavo novega«. (Iz pisma Marxu 25-26. oktobra.) Engelsona »Načela komunizma« so ta novi tekst. V njem ni odgovorov na tri vprašanja: na 22. in 23. (oznaka: »Ostane«, namreč prejšnji tekst, najverjetneje tekst »Osnutka izpovedi«) in na 9. (pol strani prazne). Ko bo objavljen švedski prevod (1847) programskih dokumentov (v evidenci ga ima moskovski inštitut marksizma-leninizma), bodo razjasnjena najbrž tudi ta vprašanja. Zvezo naprej z »Manifestom« pojasnjuje Engelsonovo pismo Marxu 23-24. novembra 1847: »Premisli no malo o izpovedi prepričanja. Menim, da bo najbolje, če opustiva katekizemsko obliko in dava zadevi naslov: Komunistični manifest. Ker je treba v njem bolj ali manj pripovedovati zgodovino, dosedanja oblika sploh ni primerna. Prinesel bom seboj tukajšnjega, ki sem ga naredil jaz, ie preprosto pripoveden, a zanič redigiran, v grozoviti naglici. Zaceenjam: Kaj je komunizem? in nato je takoj proletariati (— zgodovina nastajanja, razloček v primerjavi s prejšnjimi delavci, razvoj nasprotja med proletariatom in buržoazijo, krize, sklepi. Vmes vsakovrstne postranske stvari in naposled strankina politika komunistov, kolikor spada pred občinstvo«.

1. VPRAŠANJE — Kaj je komunizem?
ODGOVOR — Komunizem je nauk o pogojih osvobodjanja proletariata.

2. VPRAŠANJE — Kaj je proletariati?
ODGOVOR — Proletariati je tisti družbeni razred, ki se preživlja edinole s prodajo svojega dela in ne z dobičkom kakršnega koli kapitala; katerega sreča in nesreča, katerega življenje in smrt, katerega ves obstoj je odvisen od povpraševanja po delu, torej od premene za zaposlitev dobrih in slabih časov, od nestanovitnosti nebrzdane konkurence. Proletariati ali razred proletarcev je, z eno besedo, delovni razred devetnajstega stoletja.

3. VPRAŠANJE — Proletariata torej ni bilo zmeraj?
ODGOVOR — Ne. Revni in delovni razredi so bili zmeraj; delovni razredi so bili večinoma tudi revni. Toda takšnih revežev, takšnih delavcev, ki bi živeli v pravkar navedenih razmerah, se pravi, proletarcev, ni bilo zmeraj, tako kot tudi konkurenca ni bila zmeraj svobodna in nebrzdana.

4. VPRAŠANJE — Kako je nastal proletariati?
ODGOVOR — Proletariati je nastal z industrijsko revolucijo, ki se je začela v zadnji polovici prejšnjega stoletja v Angliji in ki se je odtej ponovila v vseh civiliziranih deželah sveta. To industrijsko revolucijo je povzročila iznajdba parnega stroja, raznih predilnih strojev, mehaničnih zvez in cele vrste drugih mehaničnih naprav. Ti stroji, ki so bili zelo dragi in ki so si jih potemtakem lahko nabavili samo izpodrinili dotedanje delavce, ker so stroji izdelovali blago ceneje in boljše, kot so to mogli delavci s svojimi nepopolnimi kolovratni in statvmi. Ti stroji so s tem industrio docela prepuštili velikim kapitalistom in popolnoma uničili vrednost še tiste skromne lastnine delavcev (orodja, statav itd.), tako da je postalo kmalu vse last kapitalistov in da delavci niso obdržali ničesar. S tem so v izdelovanju blaga za obleke vpeljali tovarniški sistem. — Po prvi pobudi za uvedbo strojev in tovarniškega sistema so uporabili ta sistem prav kmalu v vseh drugih vejah industrije, posebno v tiskanju tkanin in knjig, lončarstvu in industrij kovinskih izdelkov. Delo se je čedalje bolj delilo v posamezne delavce, tako da je delavec, ki je bil poprej opravil lep kos dela, zdaj opravil le del tega kosa. Ta delitev dela je omogočila, da so lahko izdelovali produkte hitreje in zavoljo tega ceneje. Skrčila je dejavnost slehernega delavca na zelo preprost, vsak trenutek ponavljajoč prijem, kar je lahko ne samo prav tako dobro, ampak še mnogo bolje storil stroj. Na ta način so se parna sila, stroji in tovarniški sistem postali vseh industrijskih vej, prav tako kot prednja in tkanja. S tem pa so te veje hkrati prešle docela v roke velikih kapitalistov, in delavci so tudi tu izgubili zadnji ostanek samostojnosti. Polagoma se je tovarniški sistem poleg manufakture čedalje bolj polščal tudi rokodelstva, ker so tudi tu veliki kapitalisti z ustanavljanjem velikih delavnic, pri katerih so lahko prihranili mnogo stroškov in prav tako zelo razdelili delo, izpodrinili male mojstre. Tako smo prišli do tega, da se je v civiliziranih deželah uveljavil skoraj v vseh vejah dela tovarniški način obratovanja, da je velika industria skoraj v vseh vejah dela izpodrinila rokodelstvo in manufakuro. — Dotedanji srednji sloj, posebno mali rokodelci, zavoljo tega čedalje bolj propada, poprejšnji položaj delavcev se je docela spremenil in nastala sta dva nova razreda, ki počasi požirata vse druge razrede, namreč:

I. razred velikih kapitalistov, ki imajo v vseh civiliziranih deželah že zdaj skoraj izključno v posesti vse življenjske potrebščine in surovine ter naprave (stroje, tovarne), potrebne za izdelovanje življenjskih potrebščin. To je razred meščanov ali meščanstvo;

II. razred ljudi brez vsakršne posesti, ki so primorani prodajati meščanom svoje delo, da bi zanj dobili življenjske potrebščine, ki jih potrebujejo, da bi sploh lahko živeli. Ta razred se imenuje razred proletarcev ali proletariati.

5. VPRAŠANJE — Pod kakšnimi pogoji proletarci prodajajo svoje delo buržuem?

ODGOVOR — Delo je blago kot vsako drugo in njegova cena se bo zaradi tega določala natanko po taistih zakonih kot cena vsakega drugega blaga. Pod oblastjo velike industrije ali svobodne konkurence, kar je, kot bomo videli, čisto isto, pa je cena blaga v poprečju zmeraj enaka produkcijskim stroškom tega blaga. Cena dela je torej prav tako enaka produkcijskim stroškom dela. A produkcijski stroški dela so ravno toliko življenjskih potrebščin, kolikor jih je treba, da delavec lahko ostane zmožen za delo in da delavski razred ne izumre. Delavec potemtakem za svoje delo ne bo dobil več kot je potrebno v ta namen; cena dela ali plača bo torej najmanj, minimum tega, kar je potrebno za preživljanje. A ker so poslovni časi zdaj slabši, bo dobil zdaj več zdaj manj, kakor pač dobi tovarnar za svoje blago zdaj več, zdaj manj. Toda kakor ne dobi tovarnar v povprečju dobrih in slabih poslovnih časov za svoje blago vendar ne več ne manj kot svoje produkcijske stroške, tako ne bo dobil delavec v poprečju tudi ne več ne manj kot prav ta minimum. Ta ekonomski zakon delavske plače pa se izvaja toliko strožje, kolikor se velika industria polasti vseh vej dela.

6. VPRAŠANJE — Kateri delavski razredi so bili pred industrijsko revolucijo?

ODGOVOR — Delovni razredi so živeli v različnih razmerah in različen je bil njihov položaj nasproti posedujočim in vladajočim razredom, kakor so že bile razvojne stopnje različne. V starem veku so bili delovni ljudje sužnji posestnikov, kot so še v mnogih zaostalih deželah in celo na jugu Združenih držav. V srednjem veku so bili tlačani zemljiško-posestniškega plemstva, kot so še zdaj na Madžarskem, Poljskem in Ruskem. V srednjem veku in do industrijske revolucije so bili v mestih poleg tega rokodelski pomočniki, ki so delali v službi malomeščanskih mojstrov, in polagoma so se z razvojem manufakture pojavili tudi manufakturni delavci, katere so že zaposlovali večji kapitalisti.

7. VPRAŠANJE — V čem se proletarec razlikuje od sužnja?

ODGOVOR — Suženj je prodan enkrat za vselej; proletarec se mora prodajati sam vsak dan in vsako uro. Posameznemu sužnju, lastnini gospodarja, zagotavlja obstoj, pa če še tako bednega, že korist tega gospodarja; posamezni proletarec, lastnina tako rekoč vsega meščanskega razreda, čigar delo odkupujejo samo tedaj, kadar ga kdo potrebuje, nima zagotovljenega obstoja. Ta obstoj je zagotovljen samo vsemu proletarskemu razredu. Suženj stoji zunaj konkurence, proletarec stoji v nji in čuti vso njeno nestanovitnost. Suženj velja za stvar, ne za člana občanske družbe; proletarcu priznavajo, da je oseba, član občanske družbe. Suženjevo življenje je torej lahko boljše kot proletarčevo, toda proletarec spada v višjo razvojno stopnjo družbe, in je sam na višji stopnji kot suženj. Suženj se osvobodí tako, da od vseh odnosov privatne lastnine odpravi samo odnos sužnosti in s tem šele postane proletarec; proletarec se lahko osvobodí samo s tem, da odpravi privatno lastnino sploh.

8. VPRAŠANJE — V čem se proletarec razlikuje od tlačana?
ODGOVOR — Tlačan ima in uporablja produkcijsko orodje, kos zemlje, v zameno za oddajo dela svojega pridelka ali za svoje delo. Proletarec dela s produkcijskimi orodji koga drugega v korist tega drugega, zato da dobi del dohodka. Tlačan oddaja, proletarcu oddaja. Tlačan ima zagotovljen obstoj, proletarec ga nima. Tlačan stoji zunaj konkurence, proletarec v nji. Tlačan se osvobodí bodisi s tem, da beži v mesta in tam postane rokodelce, bodisi s tem, da dá svojemu gospodarju namesto dela in produktov denar in postane svoboden zakupnik, ali pa s tem, da prežene svojega fevdalca in sam postane lastnik zemlje, skratka, s tem, da na ta ali oni način vstopi v posedujoči razred in v konkurenco. Proletarec se osvobodí s tem, da odpravi konkurenco, privatno lastnino in vse razredne razlike.

9. VPRAŠANJE — V čem se proletarec razlikuje od rokodelca?
10. VPRAŠANJE — V čem se proletarec razlikuje od manufakturnega delavca?

ODGOVOR — Manufakturni delavec šestnajstega do osemnajstega stoletja je imel skoraj povsod v posesti še kakšno produkcijsko orodje, svoje statve, kolovrate za svojo družino, majhno polje, ki ga je obdeloval v prostem času. Proletarec vsega tega nima. Manufakturni delavec živi skoraj zmeraj na deželi in v bolj ali manj patriarhalnih razmerjih s svojim zemljiškim gospodom ali delodajalcem; proletarec živi večinoma v velikih mestih in je v svojem delodajalcem v vseskož denarnem razmerju. Manufakturnega delavca velika industria iztrga iz njegovih patriarhalnih razmerij, izgubi posest, ko jo je še imel, in s tem šele sam postane proletarec.

11. VPRAŠANJE — Kakšni so bili prvi nasledki industrijske revolucije in razdelitve družbe na meščanstvo in proletariati?

ODGOVOR — Prvič se cene industrijskih produktov, ki so se zavoljo strojnega dela znižale, v vseh deželah sveta popolnoma uničile stari sistem manufakture ali industrije, ki je temeljila na ročnem delu. To je s silo iztrgalo iz njih zaprtosti vse napol barbarske dežele, ki so se bile dotlej bolj ali manj izognile zgodovinskemu razvoju in katerih industria je dotlej temeljila na manufakturi. Kupovalce so cenejšje angleško blago in dovolile, da so njihovi manufakturni delavci propadli. Tako so se vseskozi zrevolucionirale dežele, ki že stoletja niso napredovale, npr. Indija, in celo Kitajska gre zdaj revoluciji naproti. Prišlo je tako daleč, da nov stroj, ki so ga danes izumili v Angliji, v pol leta vzame kruh milijonom delavcem na Kitajskem. Na ta način je velika industria med seboj povežala vsa ljudstva sveta, strnila vse majhne krajevne trge v svetovni trg, povsod popravila civilizacijo in napredek ter pripeljala tako daleč, da mora vse, kar se godi v civiliziranih deželah, vplivati na vse druge dežele; in tako mora, če se zdaj osvobodijo delavci v Angliji ali Franciji, to potegniti za seboj v vseh deželah revolucije, ki bodo prej ali slej prav tako pripeljale do osvoboditve tamkajšnjih delavcev.

Drugič je povsod, kjer je velika industria zavzela mesto manufakture, v najvišji meri razvila meščanstvo, njega bogastvo in moč ter ga naredila za prvi razred v deželi. Posledica tega je bila, da je meščanstvo povsod, kjer se je to zgodilo, dobilo v svoje roke politično moč in izpodrinilo doslej vladajoča razreda, aristokracijo in cehovsko meščanstvo, ter absolutno monarhijo, ki je zastopala oboje. Meščanstvo je uničilo moč aristokracije, plemstva, s tem da je odpravilo majorat ali neprodajnost zemljiške posesti ter vse plemiške privilegije. Uničilo je moč cehovskih meščanov, s tem da je odpravilo vse cehne in rokodelske privilegije. Oboje je nadomestilo s svobodno konkurenco, se pravi, s takšnim stanjem družbe, v katerem ima vsakdo pravico do tega, da se loti sleherne poljubne industrijske veje, in v katerem mu lahko to prepreči samo pomanjkanje kapitala, ki je za to potreben. Uvedba svobodne konkurence je torej javna razglasitev, da so člani družbe odslej neenaki samo še toliko, kolikor so neenaki njih kapitali, da je kapital odločilna sila in da so s tem kapitalisti, meščani, postali prvi razred v družbi. Svobodna konkurenca pa je za začetek velike industrije potrebna, ker je edino družbeno stanje, v katerem lahko nastane velika industria. Potem ko je buržoazija uničila družbeno moč plemstva in cehovskih meščanov, je uničila tudi njihovo politično moč. Kakor se je v družbi povzdignila do prvega razreda, se je zdaj razglasila tudi v politični obliki za prvi razred. To je storila z uvedbo predstavniškega sistema, ki temelji na meščanski enakosti pred zakonom, na zakonitem priznanju svobodne konkurence, in ki so ga v evropskih državah vpeljali v obliki ustavne monarhije. V teh ustavnih monarhijah volijo samo tisti, ki imajo v posesti neki kapital, torej le buržui; ti buržujski volivci volijo poslance in ti buržujski poslanci volijo — s pomočjo pravice do odrške davkov — buržujsko vlado.

Tretjič je industrijska revolucija vsepovsod razvila proletariati v takšni meri, kot razvija buržoazijo. Kakor so bogateli buržui, tako je bilo v enakem razmerju s tem proletarcev zmeraj več. Ker je namreč mogoče zaposliti proletarce samo s kapitalom in ker se kapital množi le takrat, kadar daje delavcem zaposlitev, množenje proletariata ne zaostaja za množenjem kapitala. Obenem zbira industrijska revolucija buržuje ravno tako kot proletarce v velikih mestih, kjer so pogoji za industrijsko obratovanje najbolj ugodni, in s tem kopičenjem velikih množic na enem kraju budi v proletarcih zavest o njihovi moči. Čim bolj

se industrijska revolucija razvija, čim več izumijo novih strojev, ki izpodrivajo ročno delo, tem bolj zbija velika industria plačo, kot že rečeno, na njen minimum, in zaradi tega postaja položaj proletariata čedalje neznosnejši. Tako pripravlja pot revoluciji družbe po proletariatu na eni strani z naraščajočim nezadovoljstvom, na drugi strani pa z rastočo močjo proletariata.

12. VPRAŠANJE — Kakšni so bili nadaljnji nasledki industrijske revolucije?

ODGOVOR — Velika industria je v parnem in drugih strojih ustvarila sredstva, s katerimi je mogoče povečati industrijsko produkcijo v kratkem času in z malo stroški v neskončnost. Svobodna konkurenca, ki je nujno nastala iz te velike industrije, je dobila spricho te lahkote produkcije prav kmalu izredno silovit značaj; množica kapitalistov se je vrgla na industrio in v kratkem so producirali več kot so lahko porabili. Nasledek tega je bil, da izdelanega blaga ni bilo mogoče prodati in da je nastopila tako imenovana trgovinska kriza. Tovarne je bilo treba zapreti, tovarnarji so bankrotirali in delavci so zgubili kruh. Vseposvoda je nastopila najhujša beda. Čez nekaj časa so odvečne produkte prodali, tovarne so spet začele delati, plače so se dvigale in polagoma je posel cvetel bolj kot kdaj prej. Toda ne dolgo, pa je bilo produciranega spet preveč blaga in nastopila je nova kriza, ki je potekala tako kot poprejšnja. Tako je stanje industrije od začetka tega stoletja nenehno nihalo med razdobji blaginje in razdobji krize in skoraj redno je vsakih pet do sedem let nastopila takšna kriza, ki je bila vsakokrat združena z najhujšo bedo delavcev, s splošnim revolucionarnim vzburjenjem in z največjo nevarnostjo za celotno obstoječe stanje.

13. VPRAŠANJE — Kaj izhaja iz teh redno se ponavljajočih trgovinskih kriz?

ODGOVOR — Prvič: da je velika industria, čeprav je v svojem prvem razvojnem obdobju rodila svobodno konkurenco, le-to zdaj vendarle prerasla; da je konkurenca in sploh obratovanje industrijske produkcije, ki ga vodijo posamezniki, zanjo postala spona, ki jo mora streti in ki jo bo strla; da se lahko velika industria, dokler obratuje na dozadajšnji podlagi, ohrani samo s pomočjo vsakih sedem let ponavljajoče se zmede, ki vsakokrat ogrozi vso civilizacijo in pahne v bedo ne le proletarce, ampak uniči tudi veliko število meščanov; da je torej treba ali popolnoma odpraviti veliko industrio samo, kar je absolutno nemogoče, ali pa je zaradi nje nujno potrebna popolnoma nova ureditev družbe, v kateri vodi industrijsko produkcijo v po trdno zastavljenem načrtu in potrebah vseh ljudi vsa družba, ne pa nekaj tovarnarjev, ki si med seboj konkurirajo.

Drugič, da velika industria in z njo omogočeno povečanje produkcije v neskončnost omogočata takšno stanje družbe, v katerem se producira toliko tega, kar je potrebno za življenje, da lahko sleherni član družbe v popolni svobodi razvija in uveljavlja vse svoje sile in zmožnosti. Tako bo tista lastnost velike industrije, ki povzroča v današnji družbi vso bedo in vse trgovinske krize, ravno tista lastnost, ki bo v neki drugi družbeni ureditvi uničila prav to bedo in to nestanovitnost, ki poraja toliko zla. In tako je kar najjasneje dokazano:

1. da je treba odslej vse to zlo prisojati samo družbenemu redu, ki razmeram ne ustreza več, in

2. da so na voljo sredstva, da se to zlo z novim družbenim redom popolnoma odpravi.

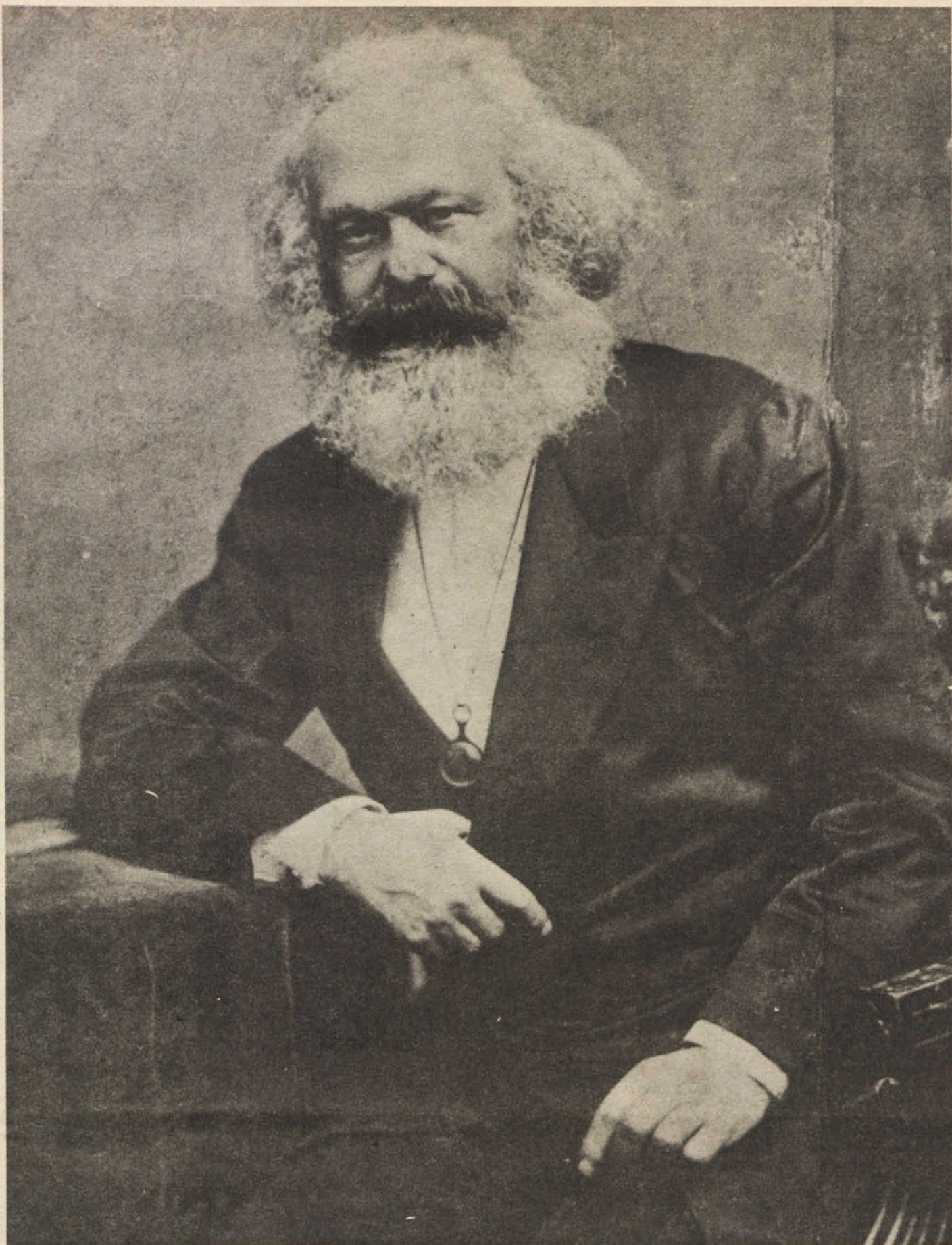
14. VPRAŠANJE — Kakšen bo moral biti ta novi družbeni red?

ODGOVOR — Predvsem bo moral vzeti vodenje industrije in vseh produkcijskih vej iz rok nekaj posameznikov, ki med seboj konkurirajo, in namesto tega dati vse družbi, da vodi vse te produkcijske veje, se pravi, v skupen prid, po skupnem načrtu in ob udeležbi vseh članov družbe. Ta novi red bo torej odpravil konkurenco in jo nadomestil z asociacijo. Ker pa je bila privatna lastnina nujna posledica tega, da so industrio vodili posamezniki, in ker konkurenca ni nič drugega kot način, kako posamezni privatni lastniki vodijo industrio, ne gre ločevati privatne lastnine od vodenja industrije po posameznikih in od konkurence. Tudi privatno lastnino bo potemtakem treba prav tako odpraviti in nadomestila jo bo skupna raba vseh produkcijskih orodij in razdelitev vseh produktov po skupnem soglasju ali tako imenovana skupnost dobrin. Odprava privatne lastnine je celo najkrajši in najznačilnejši povzetek preobrazbe celotnega družbenega reda, nujno izvirajoča iz razvoja industrije, in zategadelj jo komunisti po pravici poudarjajo kot poglavitno zahtevo.

15. VPRAŠANJE — Odprava privatne lastnine torej prej ni bila mogoča?

ODGOVOR — Ne. Vsaka sprememba v družbenem redu, vsak preobrat v lastninskih razmerjih je bil nujna posledica produciranja novih produkcijskih sil, ki se niso več hotele ukloniti starim lastninskim razmerjem. Privatna lastnina sama je nastala tako. Zakaj privatne lastnine ni bilo zmeraj, ampak je, ko so proti koncu srednjega veka ustvarili v manufakturi novo vrsto produkcije, ki se ni dala podrediti tedanji fevdalni in cehovski lastnini, ta manufaktura, ki je prerasla stara lastninska razmerja, ustvarila novo obliko lastnine, privatno lastnino? Za manufakuro in za prvo razvojno stopnjo velike industrije pa ni bila mogoča nobena druga oblika lastnine razen privatne lastnine, noben drug družben red razen takšnega reda, ki je temeljil na privatni lastnini. Dokler se ne da producirati toliko, da je tega ne samo dovolj za vse ljudi, ampak da ostane za pomnožitev v družbenega kapitala in za nadaljnje izpolnjevanje produktivnih sil tudi še presežek produktov, tako dolgo morata zmeraj obstajati vladajoči razred, ki gospodari nad produktivnimi silami družbe, in revni, zatirani razred. Kakšni bodo ti razredi, bo odvisno od razvojne stopnje produkcije. Od poljedelstva odvisni srednji vek nam dá barona in kmeta, mesta kasnejšega srednjega veka nam kažejo cehovskega mojstra in pomočnika ter dninarja, sedemnajsto stoletje velikega tovarnarja in proletarca. Jasno je, da produktivne sile doslej še niso bile tako razvite, da bi se bilo lahko produciralo dovolj za vse, in da je postala privatna lastnina za te produktivne sile spona, ovira. Zdj pa, ko so, prvič, zaradi razvoja velike industrije ustvarili kapital in produktivne sile v doslej še neznanem obsegu in ko so na voljo sredstva, da je mogoče te produktivne sile povečati v neskončnost; ko so, drugič, te produktivne sile nakopičene v rokah nekaj meščanov, medtem ko se velika množica ljudstva proletarizira, medtem ko postaja njen položaj v enaki meri bednejši in neznosnejši, kot se množi bogastvo meščanov; ko so, tretjič, te ogromne produktivne sile, ki se tako zlahka večajo, zrasle v privatni lastnini in meščanom čez glavo, tako da vsak trenutek povzročajo v družbenem redu najhujše motnje, zdaj šele je postala odprava privatne lastnine ne le mogoča, temveč celo vseskozi potrebna.

16. VPRAŠANJE — Ali bo mogoče na miren način odpraviti privatno lastnino?

ODGOVOR — Želeti bi bilo, da bi to bilo mogoče, in komunisti bi bili zagotovo zadnji, ki bi temu nasprotovali. Komunisti vedo predobro, da so vse zarote ne le brez koristi, ampak celo škodljive. Predobro vedo, da se revolucij ne dá uprizarjati namenoma in svojevoljno, ampak da so bile vsepovsod in vselej nujna posledica razmer, ki so popolnoma neodvisne od volje in vodstva posameznih strank in celih razredov. Vendar tudi vidijo, da je razvoj proletariata nasilno zatiran v skoraj vseh civiliziranih deželah in da nasprotniki komunistov s tem na vso moč skušajo doseči izbruh revolucije. Če bodo s tem pognali zatirani proletariati navsezadnje v revolucijo, bodo komunisti branili stvar proletarcev tedaj prav tako dobro z dejanjem kot jo zdaj z besedo.

17. VPRAŠANJE — Ali bo mogoče odpraviti privatno lastnino na en mah?

ODGOVOR — Ne, prav tako kot se ne dá na en mah tako pomnožiti že obstoječih produktivnih sil, kot bi bilo potrebno za vzpostavitev skupnosti. Revolucija proletariata, ki bo nastopila po vsej verjetnosti, bo torej zdajšnjo družbo preoblikovala postopoma in lahko odpravila privatno lastnino šele takrat, ko bo ustvarjena za to potrebna množina produkcijskih sredstev.

18. VPRAŠANJE — Kako se bo razvijala ta revolucija?

ODGOVOR — Predvsem bo ustvarila demokratično državno ureditev in s tem neposredno politično bolelost proletariata. Neposredno v Angliji, kjer proletarci že predstavljajo večino ljudstva, posredno v Franciji in Nemčiji, kjer sestoji večina ljudstva ne samo iz proletarcev, marveč tudi iz malih kmetov in meščanov, ki šele prehajajo v proletariati in ki postajajo v svojih političnih interesih čedalje bolj odvisni od proletariata, in se bodo zaradi tega morali ukloniti zahtevam proletariata. Za to bo morebiti potreben še drug boj, ki pa se lahko konča samo z zmago proletariata.

Demokracija bi bila za proletariati popolnoma brez koristi, če ne bi rabila takoj kot sredstvo za uveljavljanje nadaljnjih ukrepov, ki neposredno napadajo privatno lastnino in zagotavljajo obstoj proletariata. Med temi ukrepi pa so, kakor se že zdaj kažejo kot nujne posledice obstoječih razmer, najpomembnejši:

1. omejitev privatne lastnine s progresivnimi davki, veliki davki na dediščino, odprava delovanja po stranskih vejah (bratje, nečaki itn.), prisilna posojila itn.;

2. postopna razlastitev zemljiških lastnikov, tovarnarjev, lastnikov železnic in ladij, deloma s konkurenco državne industrije, deloma neposredno proti odškodnini v denarju;

3. zaplenba posestev vseh emigrantov in upornikov proti večini ljudstva;

4. organizacija dela ali zaposlitev proletarcev na nacionalnih posestvih, v tovarnah in delavnicah, s čimer bo odpravljena medsebojna konkurenca delavcev in bodo tovarnarji, dokler bodo še obstajali, prisiljeni plačevati isto zvisano mezdo kot države;

5. enaka delovna obveznost za vse člane družbe do popolne odprave privatne lastnine. Ustanavljanje industrijskih armad posebno za poljedelstvo;

6. centralizacija kreditnega sistema in denarne trgovine v rokah države prek ene narodne banke z državnim kapitalom in z zatrtjem vseh privatnih bank in bankirjev;

7. povečanje števila nacionalnih tovarn, delavnic, železnic in ladij, pridobivanje novih obdelovalnih površin v vsej deželi in izboljševanje že obdelovalne zemlje v takšnem razmerju, v kakršnem se veča kapital, ki je na voljo narodu, ter število delavcev:..

8. vzgoja vseh otrok od tistega trenutka, ko lahko žive brez prve materine nege, v nacionalnih ustanovah in na nacionalne stroške. (Vzgoja in fabrikacija skupaj).⁸

9. zidanje velikih palač na nacionalnih posestvih, ki naj rabijo za skupna stanovanja občinam državljanov, ki delajo tako v industriji kot v poljedelstvu in združujejo v sebi prednosti tako mestnega kot podeželskega življenja, ne da bi bili prebivalci deležni enostranosti in pomanjkljivosti obeh načinov življenja;

10. porušenje vseh nezdravih in slabo zgrajenih stanovanj in mestnih četrti;

11. enako dedno pravo za zakonske in nezakonske otroke;

12. koncentracija vsega transporta v rokah naroda.

Vseh teh ukrepov seveda ni mogoče izpeljati naenkrat. A en ukrep bo zmeraj potegnil za seboj drugega. Po prvem korenitem napadu na privatno lastnino bo proletariati videl, da mora iti zmerom dalje, da mora čedalje bolj koncentrirati v rokah države ves kapital, vse poljedelstvo, vso industrijo, ves transport, vso menjavo. To skušajo doseči vsi ti ukrepi; izpeljati jih bo mogoče in svoje centralizirajoče posledice bodo razvili v natanko takšnem razmerju, v kakršnem bo delo proletariata pomnožilo produktivne sile. dežele. Če so slednjič nakopičeni v rokah naroda ves kapital, vsa produkcija in vsa menjava, odpade privatna lastnina sama od sebe, je denar odveč in se produkcija tako poveča ter ljudje tako spremene, da lahko padejo tudi zadnje občevalne oblike stare družbe.

19. VPRAŠANJE — Ali bo lahko prišlo do te revolucije le v eni sami deželi?

ODGOVOR — Ne. Velika industrija je že s tem, da je ustvarila svetovni trg, tako povezala vsa, posebno še civilizirana ljudstva sveta, da je sleherni ljudstvo odvisno od tega, kar se zgodi pri kakem drugem ljudstvu. Dalje, v vseh civiliziranih deželah je v tolikšni meri izenačila družbeni razvoj, da sta postala meščanstvo in proletariati v vseh deželah oba odločilna razreda družbe, boj med njima pa poglavitni boj dneva. Komunistična revolucija zategadelj ne bo zgolj nacionalna revolucija, temveč revolucija, ki bo do nje prišlo hkrati v vseh civiliziranih deželah, se pravi, vsaj v Angliji, Ameriki, Franciji in Nemčiji. V sleherni izmed teh dežel se bo razvijala hitreje ali počasneje, v skladu s tem, koliko ima ena ali druga dežela bolj razvito industrijo, večje bogastvo, pomembnejšo množino produktivnih sil. Zato bo v Nemčiji najpočasneje in najtežje izvedljiva, v Angliji najhitreje in najlažje. Prav tako bo močno vplivala na druge dežele sveta in docela spremenila ter zelo pospešila svoj zdajšnji način razvoja. Je univerzalna revolucija in zato bo tudi imela univerzalno torišče.

20. VPRAŠANJE — Kakšni bodo nasledki končne odprave privatne lastnine?

ODGOVOR — S tem da družba vzame uporabo vseh produktivnih sil in prometnih sredstev ter menjavo in delitev proizvodov iz rok privatnih kapitalistov in jih upravlja po načrtu, ki izhaja iz obstoječih sredstev in potreb vse družbe, bodo popolnoma odstranjeni zli nasledki, ki so zdaj še povezani z obstojem velike industrije. Krize odpadejo; razširjene produkcije, ki je za sedanjjo družbo prevelika in tako mogočen vzrok vse bede, takrat sploh ne bo dovolj in razširiti jo bo treba še mnogo bolj. Hiperprodukcija bo, namesto da bi povzročala bedo, presegala najprej potrebe družbe in zadovoljevala potrebe vseh, ustvarjala nove potrebe in hkrati sredstva za njihovo zadovoljevanje. Bo pogoj in povod za nov napredek, ta napredek bo uveljavila, ne da bi s tem, kot doslej še zmeraj, v družbeni red vnesla zmedo. Velika industrija se bo, osvobodena pritiska privatne lastnine, razvijala v takšni

meri, da je v primeri z njo videti nje zdajšnje stanje prav tako neznamo kot manufaktura v primeri z veliko industrijo današnjih dni. Ta razvoj industrije bo dal družbi dovolj veliko množino produktov, da bo z njimi mogoče zadovoljiti potrebe vseh. Prav tako se bo kmetijstvo, ki mu pritisk privatne lastnine in razdrobljenost zemlje brani, da bi si prisvojilo že dosežene izboljšave in znanstveni razvoj, razmahnilo čisto na novo in dalo v uporabo popolnoma zadostno množino produktov, da bo mogoče vpeljati takšno delitev, da bodo zadovoljene potrebe vseh članov. Razdelitev družbe na različne, nasprotujoče si razrede bo s tem odveč. Ne bo le odveč, z novim družbenim redom je celo nezdružljiva. Razredi so nastali iz delitve dela in delitev dela v svojem dozdašnjem načinu docela odpade. Kajti za to, da bi dvignili industrijsko in poljedelsko produkcijo na enako višino, ne zadoščajo samo mehanična in kemična pomagala; prav tako se morajo v ustrezni meri razviti sposobnosti ljudi, ki ta pomagala uporabljajo. Kakor so kmetje in manufakturni delavci prejšnjega stoletja spremenili ves svoj način življenja in sami postali čisto drugačni ljudje, ko jih je potegnilo v veliko industrijo, tako bo skupna produkcija, ki jo bo opravljala vsa družba (der gemeinsame Betrieb der Produktion durch die ganze Gesellschaft), in iz tega izhajajoči novi razvoj produkcije potreboval in ustvarjal čisto drugačne ljudi. Skupnega vodenja produkcije ni mogoče vpeljati z ljudmi, kakršni so danes, ko je sleherni od njih izkoriščen, katerih sleherni je razvil le eno svojih zmožnosti na račun vseh drugih, katerih sleherni pozna le eno vejo ali le veje ene veje celotne reprodukcije. Že zdajšnja industrija lahko takšne ljudi uporablja čedalje manj. Industrija, ki jo bo skupno in načrtno vodila vsa družba, zahteva samo take ljudi, katerih zmožnosti so razvite vsestransko, ki so sposobni preleda nad celotnim sistemom produkcije. Delitev dela, ki so jo že zdaj spodkopali stroji, delitev, ki naredi enega za kmeta, drugega za čevljarja, tretjega za tovarniškega delavca, četrtega za borznega špekulanta, bo torej popolnoma izginila. Vzgoja bo omogočila mladim ljudem, da bodo hitro spoznali ves sistem produkcije, usposobila jih bo za to da bodo prehajali iz ene veje dela v drugo, kakor bodo to zahtevale potrebe družbe ali njihov lastna nagnjenja. Vzela jim bo tedaj enostranski značaj, ki ga zdajšnja delitev dela vsiljuje vsakomur. Na ta način bo dala komunistično urejena družba svojim članom priložnost, da bodo svoje vsestranske razvite sposobnosti vsestransko uveljavljali. S tem pa nujno izginijo tudi različni razredi, tako da je na eni strani komunistično urejena družba nezdružljiva z obstojem razredov in daje na drugi strani nastanek takšne družbe sam priložnost za odpravo teh razrednih razlik.

Iz tega izhaja, da bo prav tako izginilo nasprotje med mestom in deželo. Dejstvo, da bodo poljedelstvo in industrijo uravnavali namesto dveh različnih razredov isti ljudje, je že iz čisto materialnih razlogov nujen pogoj komunistične asociacije. Razdrobljenost poljedelskega prebivalstva na deželi je ob kopičenju industrijskega prebivalstva v velikih mestih stanje, ki ustreza le še nerazviti stopnji poljedelstva in industrije, je ovira vsega nadaljnjega razvoja, kar se že zdaj močno občuti.

Splošna asociacija vseh članov družbe v skupno in načrtno izkoriščanje produktivnih sil, povečanje produkcije v tolikšni meri, da bo zadovoljevala potrebe vseh, konec stanja, v katerem zadovoljujejo potrebe enih na račun drugih, popolno uničenje razredov in nasprotij med njimi, vsestranski razvoj sposobnosti vseh članov družbe z odpravo dozdašnje delitve dela, z industrijsko vzgojo, z menjavanjem dejavnosti, s tem da bodo vsi deležni užitkov, ki so jih ustvarili vsi, s stapljanjem mesta in podeželja — to so poglavitni uspehi odprave privatne lastnine.

21. VPRAŠANJE — Kako bo vplivala komunistična družba na družino?

ODGOVOR — Iz odnosa obeh spolov bo naredila čisto privaten odnos, ki se tiče le prizadetih oseb in ki se vanj družba ne sme vtikati. To lahko doseže, ker odpravi privatno lastnino in vzgoji otroke v skupnosti ter s tem uniči obe podstavi dozdašnjega zakona, odvisnost žene od moža in otrok od staršev s pomočjo privatne lastnine. V tem je tudi odgovor na vpitje veleumoralnih malomeščanov proti komunistični ženski skupnosti. Ženska skupnost je odnos, ki spada docela v meščansko družbo in ki danes obstaja popolnoma v prostituciji. Prostitucija pa temelji na privatni lastnini in z njo propade. Komunistična ureditev torej žensko skupnost odpravi, namesto da bi jo vpeljala.

22. VPRAŠANJE — Kakšen bo odnos komunistične organizacije do obstoječih narodov (Nationalitäten)?

— ostane

23. VPRAŠANJE — Kakšen bo njen odnos do obstoječih religij?

— ostane.⁹

24. VPRAŠANJE — Kako se komunisti razlikujejo od socialistov?¹⁰

ODGOVOR — Tako imenovani socialisti se dele v tri razrede. Prvi razred sestoji iz privrženec fevdalne in patriarhalne družbe, ki so jo uničili in jo še vsak dan uničujejo velika industrija, svetovna trgovina in od obojega ustvarjena buržoazna družba. Ta razred iz zla zdajšnje družbe sklepa, da je treba spet vzpostaviti fevdalno in patriarhalno družbo, ker v njej tega zla ni bilo. Vsi njihovi predlogi se bližajo temu cilju naravnost ali po ovinkih. Ta razred reakcionarnih socialistov pa bodo komunisti kljub njih dozdevnem sočutju in vročim solzam nad bedo proletariata zmeraj odločno napadali, zakaj

1. prizadeva si doseči nekaj nemogočega;

2. vzpostavi hoče oblast aristokracije, cehovskih mojstrov in manufakturnistov z njih spremestvom absolutnih in fevdalnih kraljev, uradnikov, vojakov in farjev, vzpostavi družbo, v kateri sicer ni bilo pomanjkljivosti današnje družbe, namesto tega pa vsaj ravno toliko drugih nesreč, in v kateri ni bilo niti upanja v osvoboditev zatiranih delavcev s komunistično ureditvijo;

3. svoje dejanske namere razkrije vsakokrat, kadar postane proletariati revolucionaren in komunističen, ko se tako zveže z meščanstvom in proletarcem.

Drugi razred sestoji iz privrženec sedanje družbe, ki se zaradi zla, ki v tej družbi nujno nastaja, boje za njen obstoj. Prizadevajo si torej za to, da bi ohranili sedanjo družbo, a odpravili z njo družbeno zlo. V ta namen predlagajo eni samo dobrodelne ukrepe, drugi veličastne reformne sisteme, ki hočejo s pretvezo, da bodo družbo preuredili, ohraniti osnove zdajšnje družbe in s tem zdajšnjo družbo. Tudi proti tem meščanskim socialistom se bodo morali komunisti boriti brez prestanka, zakaj oni delajo za sovražnike komunistov in branijo družbo, ki jo hočejo komunisti ravno dušiti.

Tretji razred pa sestoji iz demokratičnih socialistov, ki hočejo po isti poti kot komunisti uveljaviti del ukrepov, navedenih v 18. vprašanju, vendar ne kot sredstvo za prehod v komunizem, ampak kot ukrepe, ki zadoščajo za to, da se odpravi beda in v zdajšnji družbi izgine zlo. Ti demokratični socialisti so bodisi proletarci, ki še niso dovolj poučeni o pogojih osvoboditve svojega razreda, bodisi predstavniki malomeščanov, razreda, ki ima do izbojevanja demokracije in iz nje izvirajočih socialističnih ukrepov v marsikaterem pogledu isti interes kot proletarci. Komunisti se bodo morali zavoljo tega v trenutkih dejanj sporazumeti s temi demokratičnimi socialisti in se ravnati po politiki, kar se da skupni z njimi, kolikor se ti socialisti ne udinjajo vladajočemu meščanstvu in ne napadajo komunistov. Da to sodelovanje z njimi ne izključuje razprave o razločkih, je jasno.

25. VPRAŠANJE — Kakšnem je odnos komunistov do drugih političnih strank našega časa?

ODGOVOR — Ta odnos je različen v različnih deželah.

V Angliji, Franciji in Belgiji. Kier vlada meščanstvo, imajo komunisti zaenkrat še nekaj skupnih koristi z različnimi demokratičnimi strankami, in sicer tem večje, čim bolj se demokrati v socialističnih ukrepih, ki jih zdaj povsod zastopajo, bližajo cilju komunistov, se pravi, čim jasneje in odločneje zastopajo koristi proletariata in čim bolj se opirajo na proletariati. V Angliji npr. so iz delavcev sestoeči črtisti komunistom neskončno bliže kot demokratični malomeščani ali tako imenovani radikali.

V Ameriki, kjer je uvedena demokratična ustava, se bodo morali komunisti držati tiste stranke, ki hoče naperiti to ustavo kot orožje proti malomeščanstvu in jo uporabiti v korist proletariata, se pravi, takratnih nacionalnih reformistov.

V Švici so radikali, čeprav še zelo mešana stranka, vendarle edini, s katerimi se lahko komunisti povežejo, in med temi radikali spet so waadski in ženevski daleč najnaprednejši.

V Nemčiji navsezadnje je odločilni boj med meščanstvom in absolutno monarhijo še pred nami. Ker pa komunisti ne morejo računati na odločilni boj med seboj in meščanstvom, preden ne zavlada meščanstvo, je njihov prid, če čimprej pomagajo meščanstvu do oblasti, da bi ga potem čimprej zrušili. Komunisti morajo torej proti vladam zmeraj podpreti liberalne meščane in se varovati samo tega, da bi se vdajali samoprevaram meščanov ali verjeli njihovim zapeljivim zagotovilom o posledicah zmage meščanstva, koristnih za proletarijat. Edine prednosti, ki jih bo dala zmaga meščanstva komunistom, bodo

1. v različnih popuščanjih, ki komunistom olajšajo obrambo, pretres in širjenje njihovih načel in s tem združevanje proletariata v tesno povezan, na boj pripravljen in organiziran razred; in

2. v zavesti, da pride tistega dne, ko padajo absolutne vlade, na vrsto boj med meščani in proletarci. Od tega dne naprej bo politika stranke komunistov enaka njihovi politiki v deželah, kjer vlada meščanstvo že zdaj.

OPOMBE

1) Od tod do konca v izvirniku samo začetnici F. (=Frage) in A. (=Antwort). Zaradi lažje preglednosti smo v naši izdaji besedi »vprašanje« — »odgovor« — izpisali. — Uredn.

2) Na tem mestu je hotel Engels dodati pripombo pod črto, zato je v glavnem tekstu zvezdica.

3) V izvirniku je pol strani prazne. Odgovor v »Osnutku izpovedi« — je bil takle:

— 12. V čem se proletarec razlikuje od rokodelca?

— Rokodelec, ki ga tako imenujemo v razliko od proletarca, kot je še v prejšnjem stoletju eksistirjal skoraj povsod, zdaj pa še tu in tam, je kvečjemu nekaj časa proletarec. Njegov namen je, da se sam pridobi kapital in z njim izkorišča druge delavce. Ta namen lahko pogosto doseže tam, kjer se eksistirajo cehi ali kjer obrtna svoboda še ni pripeljala do fabriškega opravljanja rokodelstev in ne do hude konkurence. Brž ko pa je vpeljana v rokodelstva fabriško obratovanje in je konkurenca v vsem razcvetu, tega upa ni več in rokodelec bolj in bolj postaja proletarec. Rokodelec se torej osvobodi, tako da bodisi postane buržuj ali sploh preide v srednji stan, bodisi tako, da zaradi konkurence postane proletarec (kar se je zdaj večinoma zgodilo) in se tedaj pridruži gibanju proletariata, tj. bolj ali manj zavednemu komunističnemu gibanju.

Prim. nekoliko drugačen prevod v »Ustanovnih dokumentih«, str. 80-81. — Uredn.

4) Na tem mestu je hotel Engels dodati pripombo pod črto, zato je v glavnem tekstu zvezdica.

— Uredn.

5) Zvezdica v tekstu napoveduje manjkajočo pripombo. — Uredn.

6) Ustrezajoče pripombe ni. — Uredn.

7) Ustrezajoča pripomba manjka. — Uredn.

8) Dostavek. — Uredn.

9) V »Osnutku izpovedi« — sta vprašanji in odgovora nanju formirana takole:

— 21. Ali bodo v komunizmu narodi obstajali naprej?

— Narodnosti ljudstev, ki se bodo povezovale po načelu občestva, se bodo zaradi te združitve prav tako primorane pomešati in se s tem odpraviti, kot odpadejo različne stanovske in razredne razlike z odpravo njihove podlage, privatne lastnine.

— 22. Ali komunisti zavračajo obstoječe religije?

— Vse dosedanje religije so bile izraz zgodovinskih razvojnih stopenj posameznih ljudstev ali ljudskih množic. Komunizem pa je tista razvojna stopnja, ki naredi vse obstoječe religije odvečne in jih odpravi (aufhebt).

V »Manifestu« — se ti vprašanji obravnavata v II. poglavju. Zastran odgovora na vprašanje po religiji je treba opozoriti na obravnavo te teme v »Anti-Dühringu« (izdaja CZ 1958, str. 366-368). S tema vprašanjema se »Osnutek izpovedi« — konča. — Uredn.

10) Ustrezajoča pripomba manjka. — Uredn.

KARL MARX — FRIEDRICH ENGELS

MANIFEST KOMUNISTIČNE STRANKE (KOMUNISTIČNI MANIFEST)

Pošast hodi po Evropi — pošast komunizma. Vse moči stare Evrope so se zvezale za sveto gonjo proti tej pošasti, papež in car, Metternich in Guizot, francoski radikali in nemški policaji.

Kje je opozicijska stranka, ki bi ji njeni vladni nasprotniki ne bili razpili za komunistično, kje je opozicijska stranka, da bi tako opozicionalcem, ki so šli dlje od nje, kot svojim reakcionarnim nasprotnikom ne bila zalučala nazaj sramotilnega očitka komunizma?

Dvoje sledi iz tega dejstva.

Komunizem priznava, da vse evropske moči za moč.

Skraini čas je, da komunisti pred vsem svetom odkrito razgrnejo svoje nazore, svoje namene, svoje težnje, in da pravljicam o pošasti komunizma postavijo nasproti manifest stranke same.

V ta namen so se komunisti najrazličnejše narodnosti zbrali v Lc. idonu in zapisali naslednji manifest, ki ga objavljajo v angleščini, francoščini, nemščini, italijanščini, flamščini in danščini.

I. BURŽUJI IN PROLETARCI²

Zgodovina sleherne dosedanje družbe³ je zgodovina razrednih bojev.

Svobodni in suženj, patricij in plebejec, baron in tlačan, cehovski mojster in pomočnik, skratka, zatiralec in zatirani sta bila v nenehnem nasprotju med seboj, bojevala sta nepretrgan boj, zdaj prikrit, zdaj odkrit, boj, ki se je vsakokrat končal z revolucionarno preobnovo vse družbe ali pa s skupnim propadom bojujočih se razredov.

V prejšnjih dobah zgodovine najdemo skoraj povsod popolno členitev družbe v razne stanove, mnogoliko lestvico družbenih položajev. V starem Rimu imamo patricije, ekvite, plebejce, sužnje; v srednjem veku fevdne gospode, vazale, cehovske meščane, pomočnike, tlačane, v vsakem od teh razredov pa spet posebno posebnost.

Moderna meščanska družba, ki je izšla iz propada fevdalne družbe, ni odpravila razrednih nasprotij. Postavila je le nove razrede, nove okoliščine zatiranja, nove podobe boja na mesto starih.

Naša epoha — epoha buržoazije — se pa odlikuje po tem, da je poenostavila razredna nasprotja. Vsa družba se čedalje bolj cepi v dva velika sovražna tabora, v dva velika razreda, ki si direktno stojita nasproti — v buržoazijo in proletarijat.

Iz tlačanov srednjega veka so izšli mestjani⁴ prvih mest; iz tega mestjanstva so se razvili prvi elementi buržoazije.

Odkritje Amerike, plovba okoli Afrike sta ustvarili nastajajoči buržoaziji novo področje. Vzhodnoindijski in kitajski trg, kolonizacija Amerike, menjava s kolonijami, pomnožitev menjalnih sredstev in blaga sploh so trgovini, ladjarstvu in industriji dali dotlej neznani polet, s tem pa nagel razvoj revolucionarnemu elementu in razpadajoči fevdalni družbi.

Dotedanji fevdalni ali cehovski način obratovanja industrije ni več zadoščal za povpraševanje, ki je naraščalo z novimi trgi. Manufaktura je stopila na njegovo mesto. Cehovske mojstre je spodrnil inustrijski srednji stan; delitev dela med raznimi korporacijami je izginila sprčo delitve dela v posamezni delavnici sami.

Toda trgi so nenehno rasli, nenehno je raslo povpraševanje. Tudi manufaktura ni več zadoščala. Tedaj so para in stroji revolucionirali inustrijsko produkcijo. Na mesto manufakture je stopila moderna velika industrija, na mesto inustrijskega srednjega stanu so stopili inustrijski milijonarji, šefi celih inustrijskih armad, moderni buržuji.

Velika industrija je ustvarila svetovni trg, ki ga je bilo pripravilo odkritje Amerike. Svetovni trg je podelil trgovini, ladjarstvu, celinskim komunikacijam neizmeren razvoj. Ta spet pa je vplival nazaj na širjenje industrije, v isti smeri, pa, kot so se širile trgovina, plovba, železnice, v isti smeri se je razvijala buržoazija, množila svoje kapitale, odpravila v ozadje vse razrede, podedovane že iz srednjega veka.

Vidimo torej, da je moderna buržoazija sama produkt dolgega razvojnega procesa, cele vrste prevratov v načinu produkcije in občejanja. Vsako teh razvojnih stopenj buržoazije je spremljal ustrezen politični napredek. Zatirani stan pod gospodstvom fevdalcev, oborožene samoupravne asociacije v komun⁵ tu neodvisna mestna republika, tam tretji stan, ki je plačeval davke v monarhiji, nato v času monarhije protitež plemstvu v stanovski ali absolutni monarhiji in glavna podlaga velikih monarhij sploh, si je končno po ustvaritvi velike industrije in svetovnega trga izbojevala v moderni predstavniški državi izključno politično gospodstvo. Moderna državna oblast je le odbor, ki opravlja skupnostne posle vsega buržoaznega razreda.

Buržoazija je v zgodovini igrala nadvse revolucionarno vlogo. Kjer je buržoazija prišla na oblast, je razdejala vsa fevdalna, patriarhalna, idilčna razmerja. Pestre fevdalne vezi, ki so vezale človeka na njegovega naravnega predstojnika, ie neusmiljeno raztrgala in ni

prilaščanja in s tem ves dosednji način prilaščanja. Proletarci nimajo nič svojega, kar naj bi zavarovali, uničiti morajo vso dosedanjo privatno varnost in privatna zavarovanja.

Vsa dosedanja (zgodovinska) gibanja so bila gibanja manjšin ali v interesu manjšin. Proletarsko gibanje je samostojno gibanje neizmerne večine v interesu neizmerne večine. Proletariat, najnižja plast sedanje družbe, se ne more dvigniti, ne vzravnati, ne da bi bila pognana v zrak vso vrhna stavba plasti, ki sestavljajo oficialno družbo.

Cprav ne po vsebini, je pa po obliki boj proletariata proti buržoaziji sprva nacionalen boj. Proletariat sleherne dežele mora seveda najprej opraviti s svojo lastno buržoazijo.

S tem da smo orisali najsplošnejše faze razvoja proletariata, smo spremljali bolj ali manj prikrito državljansko vojno znotraj obstoječe družbe do točke, kjer izbruhne v odkrito revolucijo in utemelji proletarijat svoje gospodstvo z nasilnim strmoglavljenjem buržoazije.

Vsa dosedanja družba je temeljila, kot smo videli, na nasprotju med zatiralskimi in zatiranimi razredi. Da pa bi mogli zatirati kak razred, mu morajo biti zagotovljeni pogoji, znotraj katerih lahko vsaj hlapčevsko životari. Tlačan se je v tlačanstvu dokopal do člana komune, prav tako se je mali meščan pod jarmom fevdalističnega absolutizma dokopal do buržuja. Nasprotno pa se moderni delavec, namesto da bi se vzpenjal z napredkom industrije, čedalje globlje pogreza pod pogoje svojega lastnega razreda. Delavec postane pavper, in pavperizem se razvija še hitreje od prebivalstva in bogastva. S tem se jasno razkriva, da je buržoazija nesposobna ostati še naprej vladajoči razred družbe in življenjske pogoje svojega razreda vsiljevati družbi, za uravnavajoči zakon. Nesposobna je vladati, ker je nesposobna, da bi svojemu sužnju zagotovila existenco celo znotraj sužnosti, ker je primorana dopustiti, da zdrkne v položaj, ko ga mora ona prehranjevati, to je, njeno življenje ni več združljivo z družbo.

Najbolj bistveni pogoj za existenco in gospodstvo buržoaznega razreda je kopičenje bogastva v rokah privatnikov, nastajanje in večanje kapitala je mezdno delo. Mezdno delo temelji izključno na konkurenci delavcev med seboj. Napredek industrije, katerega nosilec je, nehoti in ne da bi se upirala, buržoazija, postavlja na mesto izolacije delavcev s konkurenco njihovo revolucionarno združevanje z asociacijev. Z razvojem velike industrije je torej spod nog buržoazije spodmaknjena sama podlaga, na kateri producira in si prilašča produkte. Producira predvsem svoje lastne grobarje. Njen propad in zmaga proletariata sta enako neogibna.

II. PROLETARCI IN KOMUNISTI

V kakšnem razmerju so komunisti do proletarcev sploh? Komunisti niso nobena posebna stranka nasproti drugim delavskim strankam.

Nimajo nobenih interesov, ločenih od interesov vsega proletariata. Ne postavljajo nobenih posebnih principov,²⁴ po katerih bi hoteli modelirati proletarsko gibanje.

Komunisti se ločijo od drugih proletarskih strank le po tem, da po eni strani podčrtavajo skupne interese vsega proletariata, neodvisne od narodnosti, in jih uveljavljajo, po drugi strani pa s tem, da v raznih razvojnih stopnjah, prek katerih gre boj med proletariatom in buržoazijo, vedno zastopajo interes celotnega gibanja.

V meščanski družbi je živo delo le sredstvo za množenje nakopičenega dela. V komunistični družbi je nakopičeno delo le sredstvo, da bi življenjski proces delavcev širil, bogatili, podpirali.

V meščanski družbi gospoduje torej preteklost nad sedanjostjo, v komunistični sedanjost nad preteklostjo. V meščanski družbi je kapital samostojen in oseben, medtem ko je dejavni individuum nesamostojen in neoseben.

In odpravo tega razmerja imenuje buržoazija odpravo osebnosti in svobode! Pa po pravici. Gre kajpada za odpravo buržoazne osebnosti, buržoazne samostojnosti in buržoazne svobode.

S svobodo razumejo znotraj zdajšnjih meščanskih produkcijskih razmerij svobodno trgovino, svoboden nakup in prodajo.

Ce pa odpade barantanje, odpade tudi svobodno barantanje. Rečenice o svobodnem barantanju imajo prav tako kot vse drugo svobodnjaško nastopaštvo naše buržoazije kak smisel sploh le glede na vkljenjeno barantanje, glede na zaslužnjene meščana srednjega veka, ne pa glede na komunistično odpravo barantanja, meščanskih produkcijskih razmerij in buržoazije same.

Zgroženi ste ob tem, da hočemo odpraviti privatno lastnino. Toda v naši obstoječi družbi je privatna lastnina za devet desetih njenih članov odpravljena; eksistira ravno s tem, da za devet desetih ne eksistira. Očitata nam torej, da hočemo odpraviti lastnino, ki kot nujen pogoj predpostavlja brezlastninstvo neznanske večine družbe.

Očitata nam skratka, da hočemo odpraviti vašo lastnino. Seveda, to hočemo.

Od trenutka dalje, ko dela ni več mogoče preobraziti v kapital, denar, zemljiško rento, skratka, v družbeno moč, ki jo je mogoče monopolizirati, to je, od trenutka, ko se osebna lastnina ne more več preobračati v meščansko, od tega trenutka dalje je, tako razglašate, odpravljena oseba.

Priznavate torej, da z osebnostjo ne razumete nikogar drugega kot buržuja, meščanskega lastnika. In ta oseba mora vsekakor biti odpravljena.

Komunizem nikomur ne jemlje moči prilaščati si družbene produkte, jemlje le moč podjarmljati si s tem prilaščanjem tuje delo.

Oporekali so, da bo z odpravo privatne lastnine prenehala vsa dejavnost in da se bo začela vsesplošna lenoba.

Potemtakem bi bila morala meščanska družba že zdavnaj iti po zlu zaradi lenobe; zakaj tisti, ki v njej delajo, ne pridobivajo, in tisti, ki v njej pridobivajo, ne delajo. Ves pomislek se izteče v tautologijo, da ni več meznega dela, brž ko ni več kapitala.

Vse ugovore, ki so bili uperjeni proti komunističnemu načinu prilaščanja in produkcije materialnih produktov, so razširili tudi na prilaščanje in produkcijo duhovnih produktov. Kot je za buržuja konec razredne lastnine konec produkcije same, tako je zanj konec razredne omike identičen s koncem omike sploh.

Omika, učenost, katere izgubo obžaluje, je za neizmerno večino priučitev k stroju.

Toda ne prepirajte se z nami, tako da ob vaših meščanskih predstavah o svobodi, omiki, pravici itd. merite odpravo privatne lastnine. Vaše ideje same so proizvodi meščanskih produkcijskih in lastninskih razmerij, tako kot je vaše pravo le v zakon povzdignjena volja vašega razreda, volja, katere vsebina je podana v materialnih življenjskih pogojih vašega razreda.

Zainteresirana predstava, v kateri vaša produkcijska in lastninska razmerja spreminjate iz zgodovinskih razmerij, začasnih v teku produkcije, v večne zakone narave in uma, ta predstava vas družji z vsemi propadlimi vladajočimi razredi. Kar razumete pri antični lastnini, kar razumete pri fevdalni lastnini, tega ne smete več razumeti pri meščanski lastnini.

Odprava družinel Celo najradikalnejši se razburjajo nad to gnusno nakano komunistov.

Na čem temelji sedanja, meščanska družina? Na kapitalu, na privatnem pridobivanju. Do kraja razvita eksistira le za buržoazijo; dopolnilo pa ji je, da je proletarec na silo brez družine, in javna prostitucija.

Buržujeva družina seveda odpade, ko odpade to njeno dopolnilo, oboje pa izgine, ko izgine kapital.

Nam očitata, da hočemo odpraviti izkoriščanje otrok po starših? Priznavamo to hudodelstvo.

Toda, pravite, mi odpravljamo najprisrčnejše odnose, ko domačo vzgojo zamenjujemo z družbeno.

Pa kaj ni tudi vaša vzgoja določena z družbo? Z družbenimi razmerji, znotraj katerih vzgajate, z bolj neposrednim ali bolj posrednim vmešavanjem družbe, s pomočjo šole itd.? Komunisti ne izumljajo vplivanja družbe na vzgojo; spreminjajo le njegov značaj, odtegujejo vzgojo vplivu vladajočega razreda.

Meščanske deklaracije o družini in vzgoji, o priskrbenem odnosu med starši in otroki postajajo tem ostudnejše, čim bolj so spričo velike industrije za proletarce vse družinske vezi potrgane ter otroci spremenjeni v enostavne trgovske artikle in delovne instrumente.

Ampak komunisti hočete vpeljati skupnost žensk, nam v zboru kriči nasproti vsa buržoazija.

Buržuj vidi v svoji ženi zgolj produkcijski instrument. Sliši, naj bi se produkcijski instrumenti skupnostno izkoriščali, pa si seveda ne more misliti nič drugega, kot da bo usoda biti skupnosten zadela prav tako tudi ženske.

Ne sluti, da gre prav za to, da se odpravi položaj žensk kot golih produkcijskih instrumentov.

Mimo tega pa ni nič bolj smešnega od visokomoralnega zgražanja naših buržujev nad domnevno oficialno skupnostjo žensk pri komunistih. Komunistom skupnosti žensk ni treba uvajati, obstajala je skoraj zmerom.

Naši buržuji, ki jim ni dovolj, da so jim na voljo žene in hčerke njihovih proletarcev, da o oficialni prostituciji niti ne govorimo, imajo največje zadovoljstvo v tem, da drug drugemu zapeljujejo žene.

Meščanski zakon je dejansko skupnost zakonskih žena. Komunistom bi kvečjemu lahko očitali, češ da hočejo namesto svetohlinsko prikrte vpeljati oficialno, odkritosrčno skupnost žena. Seveda pa se razume samo ob sebi, da z odpravo zdajšnjih produkcijskih razmerij izgine tudi iz njih izvirajoča skupnost žensk, to je, neoficialna prostitucija.

Komunistom so tudi očitali, da hočejo odpraviti domovino, narod.

Delavci nimajo domovine. Ni jim mogoče odvzeti, česar nimajo. Ko si mora proletarijat najprej osvojiti politično oblast, se povzdigniti v nacionalni razred,²⁶ se sam konstituirati kot nacija, je sam še nacionalen, četudi nikakor ne v smislu buržoazije.

Nacionalni razločki (Apsonderungen) in nasprotja med ljudstvi bolj in bolj izginjajo že z razvojem buržoazije, s trgovinsko svobodo, svetovnim trgov, z enakostjo industrijske produkcije in njej ustrezajočih življenjskih razmer.

Oblast proletariata bo storila, da bodo še bolj izginili. Združena akcija, vsaj akcija civiliziranih dežel, je eden od pogojev za njegovo osvoboditev.

Toliko, kolikor bo odpravljena eksploatacija enega individua po drugem, toliko bo odpravljena eksploatacija ene nacije po drugi.

Z nasprotjem razredov znotraj nacije odpade sovražno stališče nacij(e)²⁷ med seboj.

Obtožbe, ki so jih proti komunizmu naperili z verskih, filozofskih in sploh ideoloških gledališč, ne zaslužijo kakega izčrpnjega obravnavanja.

Je mar treba posebne modrosti, da bi razumeli, da se z življenjskimi razmerami ljudi, z njihovimi družbenimi odnosi, z njihovim družbenim bivanjem spreminjajo tudi njihove predstave, nazorji in pojmi, z eno besedo, tudi njihova zavest?

Kaj drugega pa dokazuje zgodovina idej, če ne, da se duhovna produkcija preoblikuje z materialno? Vladajoče ideje kake dobe so bile vedno le ideje vladajočega razreda.

Govori se o idejan, ki revolucionirajo kako družbo v celoti; s tem se izreka le dejstvo, da so se znotraj stare družbe izoblikovali elementi nove, da gre z razkrojem starih življenjskih razmer v korak razkroj starih idej.

Ko je propadal stari svet, je nad starimi religijami zmagala krščanska religija. Ko se krščanske ideje v 18. stoletju podlegle idejam razsvetljenstva, je fevdalna družba bila svoj smrtni boj s takrat revolucionarno buržoazijo. Ideje o svobodi vesti in religije so izrekale le gospodstvo svobodne konkurence na področju vesti.²⁸

„Toda“, bodo rekli, „religiozne, moralne, filozofske, politične, pravne ideje itd. so se seveda modificirale v zgodovinskem razvoju. Religija, morala, filozofija, politika“,²⁹ pravo so se stalno ohranjali v tej menjavi.

Mimo tega pa so tu večne resnice, denimo, svoboda, pravičnost itd., ki so skupne vsem družbenim stanjem. Komunizem pa odpravlja te večne resnice, odpravlja religijo, moralo, namesto da bi ju na novo oblikoval, je torej v protislovju z vsem dosedanjim zgodovinskim razvojem."

Na kaj se reducira ta obtožba? Zgodovina vse dosedanje družbe se je gibala v razrednih nasprotjih, ki so dobila v različnih epohah različno podobo.

A naj je bila njihova oblika taka ali taka, da en del družbe izkorišča drugega, je dejstvo, skupno vsem preteklim stoletjem. Ni torej čudo, da se družbena zavest vseh stoletij, nakljub vsej mnogoterosti in različnosti, giblje v nekih skupnih oblikah, v oblikah, formah in zavestih, ki se popolnoma razplinijo šele, ko docela izgine razredno nasprotje.

Komunistična revolucija je najradikalnejša s podedovanimi lastninskimi razmerji; ni čudo, da se v njenem razvojnem poteku najradikalneje prelomi s podedovanimi idejami.

A pustimo ugovore buržoazije proti komunizmu. Že prej smo videli, da je prvi korak v delavski revoluciji povzdig proletariata v vladajoči razred, izbojevanje demokracije.

Proletariat bo svojo politično oblast uporabil za to, da bo buržoaziji korak za korakom iztrgal ves kapital, centraliziral vse produkcijske instrumente v rokah države, to je proletariata, organiziranega kot vladajoči razred, in kar se da hitro povečal množico produkcijskih sil.

To se lahko zgodi sprva seveda le z despotskimi posegi v lastninsko pravico in v meščanska produkcijska razmerja, torej z ukrepi, ki se zde ekonomsko nezadostni in nevzdržni, ki pa med gibanjem prerastejo sami sebe in so kot sredstvo za preobrat vsega produkcijskega načina neogibni.

Ti ukrepi bodo seveda od dežele do dežele različni. Za najrazvitejše dežele⁴⁰ pa pridejo v poštev precej na splošno tile ukrepi:

1. Ekspropriacija zemljiške lastnine in uporaba zemljiške rente za državne izdatke.
2. Močno progresiven davek.
3. Odprava dedne pravice.
4. Zapolnba lastnin vseh emigrantov in uporabnikov.
5. Centralizacija v državnih rokah s pomočjo narodne banke z državnim kapitalom in izključnim monopolom.
6. Centralizacija vsega transportnega sistema v rokah države.
7. Po skupnostnem načrtu povečanje števila nacionalnih tovarn, produkcijskih instrumentov, krčenje in izboljšanje zemljišč.
8. Enaka delovna obveznost za vse, ustanovitev industrijskih armad, zlasti za poljedelstvo.
9. Združitev obratovanja kmetijstva in industrije, prizadevanje za postopno odpravo nasprotja med mestom in deželo⁴²
10. Javna in brezplačna vzgoja vseh otrok. Odprava tovarniškega dela otrok v njegovi današnji obliki. Združitev vzgoje z materialno produkcijo itd. itd.

Ko bodo v teku razvoja izginile razredne razlike in bo vsa produkcija koncentrirana v rokah asociiranih individuov, bo javna oblast izgubila politični značaj. Politična oblast v pravem pomenu besede je organizirana oblast enega razreda za zatiranje drugega. Ko se bo proletariat v boju proti buržoaziji nujno združil v razred, se z revolucijo postavi za vladajoči razred in kot vladajoči razred nasilno odpravi stara produkcijska razmerja, bo s temi produkcijskimi razmerji odpravil eksistenčne pogoje razrednega nasprotja, razredov sploh⁴¹, in s tem svoje lastno gospodstvo kot razreda.

Na mesto meščanske družbe z njenimi razredi in razrednimi nasprotji stopi asociacija, v kateri je svoboden razvoj slehernega pogoja za svobodni razvoj vseh.

III. SOCIALISTIČNA IN KOMUNISTIČNA LITERATURA

1. Reakcionarni socializem

a) Fevdalni socializem

Francoska in angleška aristokracija je bila po svojem zgodovinskem položaju poklicana pisati pamflete proti moderni meščanski družbi. V francoski revoluciji 1830, v angleškem gibanju za reformo je še enkrat podlegla osovraženemu parveniju. O kakem resnem političnem boju ni moglo več biti govora. Preostal ji je le literarni boj. Pa tudi na literarnem področju so postale stare fraze in restavracijske dobe nemogoče. Da bi zbudila simpatijo, je morala aristokracija na videz zgubiti spred oči svoje interese in formulirati obtožnico proti buržoaziji le (še) v interesu eksploatiranega delavskega razreda. Tako (si)³⁹ je pripravila zadoščenje, da je smela peti sramotilne pesmi o svojem novem gospodarju in mu mrmrati na uho bolj ali manj zlovesče prerokbe.

Na ta način je nastal fevdalistični socializem, pol žalostinka, pol paskvil, pol odzven preteklosti, pol grožnja prihodnosti, ki je tu in tam zadeval buržoazijo v srce s trpko, duhovito uničujočo sodbo, vselej pa je deloval komično s popolno neposobnostjo razumeti potek moderne zgodovine.

Proletarsko beraško malho so vihteli v rokah kot zastavo, da bi zbrali ljudstvo za sabo. Brž ko pa jim je sledilo, je na njihovih zadnjicah zagledalo stare fevdalne grbe in se z glasnim, nesposljivim krohotom razbežalo.

Del francoskih legitimistov pa „Mlada Anglija“³⁷ sta igrala ta prizor.

Če dokazujejo fevdalci, da je bil njihov način izkoriščanja drugačen od meščanskega izkoriščanja, pozabljajo le to, da so izkoriščali v čisto drugačnih in danes preživelih okoliščinah in razmerah. Če dopovedujejo, da pod njihovim gospodstvom ni eksistiral moderni proletariat, pozabljajo le to, da je bila ravno moderna buržoazija nujen poganjek njihovega družbenega reda.

Sicer pa tako malo prikrivajo reakcionarni značaj svoje kritike, da je njihova glavna obtožba proti buržoaziji ravno v tem, da se pod njeno vladavino razvija razred, ki bo poglaval v zrak ves stari družbeni red.

Buržoaziji bolj očitajo, da je ustvarila revolucionaren proletariat, kot to, da je sploh ustvarila proletariat.

V politični praksi sodelujejo torej v vseh nasilnih ukrepih proti delavskemu razredu, v navadnem življenju pa sezadovoljujejo s tem, da — vsem svojim nabuhlim frazam nakljub — pobirajo zlata jabolka³⁸ in da zamenjajo zvestobo, ljubezen, čast za barantanje z volno, peso in žganjem.³⁹

Kot je šel far zmerom z roko v roki s fevdalcem, tako gre farški socializem s fevdalističnim.

Nič ni lažjega kot krščanski asketizem socialistično opleskati. Mar ni tudi krščanstvo gmelno proti privatni lastnini, proti zakonski zvezi, proti državi? Mar ni namesto tega pridigalo dobrotelost in beraštvo, celibat in mrtvičenje mesa, življenje v celici in cerkev? Sveti

socializem⁴⁰ je le blagoslovljena voda, s katero far blagoslavlja aristokratsko togoto.

b.) Malomeščanski socializem

Fevdalna aristokracija ni edini razred, ki ga je strmoglavila buržoazija in katerega življenjski pogoji so v moderni meščanski družbi shirali in odmrli. Srednjeveško mestjanstvo in mali kmečki stan sta bila predhodnika moderne buržoazije. V industrijsko in trgovsko manj razvitih deželah ta razred še životari ob razvijajoči se buržoaziji.

V deželah, kjer se je razvila moderna civilizacija se je oblikovalo novo malomeščanstvo, ki visi med proletariatom in buržoazijo in ki kot dopolnilni del meščanske družbe vedno znova nastaja, njegove člane pa konkurenca nenehno peha navzdol v proletariat, tako da že vidijo, kako se bliža trenutek, ko bodo kot samostojen del moderne družbe popolnoma izginili in jih bodo v trgovini, v manufakturi, v poljedelstvu zamenjali delovni nadzorniki in služabniki.

V deželah, kot je Francija, kjer je kmečkega razreda daleč čez polovico prebivalstva, je bilo naravno, da so pisci, ki so nastopali za proletariat proti buržoaziji, pri svoji kritiki merili buržoazni režim z merilom malega meščana in malega kmeta in se za delavsko stvar zavzemali z malomeščanskih pozicij. Sismondi je glavni avtor te literature ne le za Francijo, temveč tudi za Anglijo.

Ta socializem je navdse bistroumno razčlenil protislovja v modernih produkcijskih razmerjih. Razgalil je hinavska olepševanja ekonomov. Neizpodbitno je dokazal uničujoče učinke strojev in delitve dela, koncentracijo kapitalov in zemljiške posesti, hiperprodukcijo, krize, nujni propad malih meščanov in kmetov, bedo proletariata, anarhijo v produkciji, kričeče nesorazmerje v razdelitvi bogastva, industrijsko uničevalno vojno nacije proti naciji, razkroj starih običajev, starih družinskih razmerij, starih narodov.

Po svoji pozitivni vsebini pa hoče ta socializem bodisi obnoviti stara produkcijska in občevalna sredstva in z njimi stara lastninska razmerja in staro družbo, bodisi hoče moderna produkcijska in občevalna sredstva nasilno spet vkleniti v okvir starih lastninskih razmerij, ki so jih ta sredstva bila razgnala in morala razgnati. V obeh primerih je reakcionaren in utopističen hkrati.

Cehovstvo v manufakturi pa patriarhalno gospodarstvo na deželi, to sta njegovi zadnji besedi.

V nadaljnjem razvoju se je ta smer iztekla v strahopetno javkanje.⁴¹

c.) Nemški ali „resnični“ socializem⁴²

Socialistična in komunistična literatura Francije, ki je nastala pod pritiskom buržoazije na vladi in je literarni izraz boja proti temu gospodstvu, je bila uvožena v Nemčijo v času, ko je buržoazija bila pravkar začela boj s fevdalnim absolutizmom.

Nemški filozofi, polfilozofi in lepourniki so se pohlepno polastili te literature in pozabili le to, da tedaj, ko so pripotovali iz Francije ti spisi, niso hkrati v Nemčijo pripotovale francoske življenjske razmere. Spričo nemških razmer je francoska literatura izgubila vsak neposredno praktičen pomen in zadobila čisto literarno podobo. Morala se je zdeti prosta (Müssige) spekulacija o resnični družbi, o udejanjanju človeškega bistva. Tako so imele za nemške filozofe 18. stoletja zahteve prve francoske revolucije le ta smisel, da so bile zahteve „praktičnega uma“ na splošno, izrazi volje revolucionarne francoske buržoazije pa so v njihovih očeh pomenili zakone čiste volje, kot mora biti, resnično človeške volje.

Delo nemških literatov je bilo izključno v tem, da so nove francoske ideje spravljali v sklad s svojo staro filozofsko vestjo, bolj rečeno, da so si s svojega filozofskega stališča privajali francoske ideje.

To prisvajanje se je godilo tako, kot si sploh prisvajajo tuj jezik, s prevajanjem.

Znano je, kako se menih čez rokopise, v katerih so bila zabeležena klasična dela starih poganskih časov, pisali omladne katoliške zgodbe o svetnikih. Nemški literati so ravnali s profano francosko literaturo ravno narobe. Pisali so svoj filozofski nesmisel zadaj za francoski original. Napisali so na primer za francosko kritiko denarnih razmerij „povnanjenje človeškega bistva“, zadaj za francosko kritiko buržoazne države so zapisali „odprava gospodstva abstraktno občega“ itd.

To podtikanje svojih filozofskih rečenic pod francosko razvijanje so krstili za „filozofijo dejanja“, „resnični socializem“, „nemško znanost socializma“, „filozofsko utemeljitev socializma“ itn.

Francosko socialistično-komunistično literaturo so tako dobesedno skopili. In ker je v nemčevih rokah nehala izražati boj enega razreda proti drugemu, si je bil Nemec v svesti, da je premagal „francosko enostranost“⁴⁵ da je namesto resničnih potreb zagovarjal potrebo resnice in namesto interesov proletarca interese človeškega bitja, človeškega bitja nasploh, človeka, ki ne pripada nobenemu razredu, ki sploh ne pripada dejanskosti, ki pripada le nebeškim meglicam filozofske fantazije.

Ta nemški socializem, ki je jemal svoje nebogljene šolske vaje tako resno in tako slovesno in o njih tako sejmarsko trobil v svet, pa je vendarle po malem izgubil svojo pedantsko nedolžnost.

Bolj nemške, zlasti ruske buržoazije proti fevdalcem in absolutnemu kraljestvu, skratka, liberalno gibanje je postalo resnejše.

„Resničnemu“ socializmu se je tako ponudila zaželena priložnost, da postavi političnemu gibanju nasproti socialistične zahteve, da zaluča proti liberalizmu, proti predstavniški državi, proti meščanski konkurenci, meščanski tiskovni svobodi, meščanskemu pravu, meščanski svobodi in enakosti tradicionalna prekletstva in da pridiga ljudskim množicam, da nimajo pri tem meščanskem gibanju ničesar dobiti, marveč le vse izgubiti. Nemški socializem je v pravi čas poizabil, da francoska kritika, katere odmev brez duha je bil, predpostavlja moderno meščansko družbo z ustrežajočo ji politično ureditvijo — same predpostavke, ki si jih je bilo v Nemčiji šele treba izbojevati.

Nemškim absolutnim vladam z njihovim spremstvom farjev, šomoštrov, podeželskih plemičev in birokratov je rabil kot zaželeno ptičo strašilo proti buržoaziji, ki se je grozeče dvigala.

Bil je osladno dopolnilo grenkim udarcem z bičem in svinčenkam, s katerimi so te iste vlade obdelovale nemške vstaje.

Če je „resnični“ socializem takole postal orožje v rokah vlad proti nemški buržoaziji, pa je tudi neposredno zagovarjal reakcionaren interes nemškega zapečkarstva? V Nemčiji je malomeščanstvo, podedovano tam od 16. stoletja, ki se od tega časa v raznih oblikah znova in znova pojavlja, tista prava družbena podlaga obstoječih razmer.

Njegova ohranitev je ohranitev obstoječih nemških razmer. Boji se industrijskega in političnega gospodstva buržoazije, ki mu zanesljivo prinaša propad, na eni strani spričo koncentracije kapitala, na drugi strani zaradi prihajajočega revolucionarnega proletariata. „Resnični“ socializem, tako se mu je zdelo, ubija obe muhi na mah. Širil se je ko kuga. Oblačilo stskano iz spekulativne pajčevine, vezeno z lepournimi govornimi rožicami, prepojeno s puhtečo roso ljubeče ginjenosti, to zamaknjeno oblačilo, v katero so nemški socialisti ogrinjali svojih nekaj košenih „večnih resnic“⁴⁸ jim je le povečalo odjem blaga pri tem občinstvu.

Sam nemški socializem je čedalje bolj spoznaval svoje poslanstvo biti nabuhel predstavnik tega zapečkarstva.

Razglasil je nemško nacijo za normalno nacijo in nemškega zapečkarja za normalnega človeka. Sledni njegovi podlosti je dal skrit, višji, socialistični smisel, v katerem je pomenila svoje nasprotje. Bil je do konca dosleden, ko je direktno nastopil proti „surovo destruktivni“ smeri komunizma in razodel, da je sam nepristransko vzvišen nad vsemi razrednimi boji. Z zelo redkimi izjemami šteje vse, kar kroži domnevno socialističnih in komunističnih spisov po Nemčiji, na področje te umazane, pomehkuževalne literature.⁵⁰

2. Konservativni ali buržoazni socializem

En del buržoazije želi odpomoci socialnim zlom, da bi zagotovil obstanek meščanske družbe.

Sem štejejo: ekonomisti, filantropi, humanitarci, izboljševalci položaja delovnih razredov, organizatorji dobrotelnosti, odpravljalci mučenja živali, ustanovniki društev treznosti, zakotni reformatorji vsake sorte. Pa tudi v cele sisteme je bil dodelan ta buržoazni socializem

Za zgled navedimo Proudhonovo „philosophie de la misere“⁵¹ Socialistični buržui hočejo življenjske pogoje moderne družbe brez bojev in nevarnosti, ki iz teh nujno izvirajo. Hočejo obstoječo družbo, odštevši elemente, ki jo revolucionirajo ali razkrajajo. Hočejo

buržoazijo brez proletariata. Buržoazija si svet, kateremu vlada predstavlja kot najboljši svet. Buržoazni socializem izdela to tolažilno predstavo v polovičen ali celoten sistem. Če poziva proletariata, naj udeleženi njegove sisteme, da bi prišel v novi Jeruzalem, zahteva v jedru le to, naj ostane v zdajšnji družbi, toda naj se otrese svojih sovražnih predstav o njej.⁵³

Druga, manj sistematična in bolj praktična oblika (tega) socializma je skušala delavskemu razredu priskutiti vsako revolucionarno gibanje, dopovedajoč, da mu ne more biti v prid ta ali ona politična sprememba, temveč le sprememba materialnih življenjskih razmer. S spremembo materialnih življenjskih razmer pa ta socializem nikakor ne razume odprave meščanskih produkcijskih razmer, ki je mogoča le po revolucionarni poti, temveč administrativne izboljšave, ki potekajo na tleh teh produkcijskih razmer, ki torej v ničemer ne spreminjajo razmerja kapital — mezdno delo, temveč v najboljšem primeru buržoaziji zmanjšujejo stroške gospodstva in poenostavljajo državni proračun.

Ustrezen izraz dobi buržoazni socializem šele tam, kjer postane gola govorniška figura.

Svobodna trgovina v interesu delovnega razreda; zaščitne carine v interesu delovnega razreda; zapori — samice v interesu delovnega razreda; to je zadnja, edina resno mišljena beseda buržoaznega socializma.

Socializem buržoazije sestoji ravno v tradiciji, da so buržuji buržuji — v interesu delovnega razreda.

3. Kritično — utopistični socializem in komunizem

Tu ne govorimo o literaturi, ki je v vseh velikih modernih revolucijah izrekala zahteve proletariata. (Babeufovi spisi itn.)

Prvi poskusi proletariata, da bi v času splošne razvnetosti, v dobi strmoglavljenega fevdalnega družbe neposredno uveljavil svoj lastni razredni interes, so se nujno izjalovili ob nerazvitosti proletariata samega in ob pomanjkanju materialnih pogojev za njegovo osvoboditev, ki so ravno šele produkt meščanske epohe. Revolucionarna literatura, ki je spremljala ta prva gibanja proletariata, je po vsebini nujno reakcionarna. Uči vsesplošen asketizem in grobo izenačevalstvo.

Prvi socialistični in komunistični sistemi, sistemi St.—Simona, Fouriera, Owena itd., se pojavijo v prvem, nerazvitim obdobju boja med proletariatom in buržoazijo, ki smo ga prikazali prej. (gl. Buržoazija in proletariata)

Izumitelji teh sistemov sicer vidijo nasprotje razredov in delovanje razkrajajočih elementov v sami vladajoči družbi. Toda na strani proletariata⁵⁴ ne zapazijo nobene zgodovinske samodejavnosti, nobenega njemu lastnega političnega gibanja.

Ker gre razredno nasprotje v korak z razvojem industrije, prav tako tudi ne nahajajo materialnih pogojev za osvoboditev proletariata in iščejo socialno znanost, socialne zakone, da bi ustvarili te pogoje.

Na mesto družbene dejavnosti mora stopiti njihova osebno izumiteljska dejavnost, na mesto zgodovinskih pogojev osvoboditve fantastični, na mesto postopoma potekajoče organizacije proletariata v razred posebej za to izmišljena organizacija družbe. Prihajajoča svetovna zgodovina se zanje razveže v propagando in praktično izvajanje njihovih družbenih načrtov.

Zavedajo se sicer, da v svojih načrtih zagovarjajo predvsem interes delovnega razreda kot najbolj trpečega razreda. Le iz tega zornega kota kot najbolj trpeči razred eksistira zanje proletariata.

Najbolj nerazvita oblika razrednega boja ter njihov lastni življenjski položaj pa storita, da se imajo za močno vzvišene nad onim razrednim nasprotjem. Zboljšati hočejo življenjski položaj vseh članov družbe, tudi tistih, ki jim gre najbolje. Zato apelirajo kar naprej na vso družbo brez razločka, še predvsem pa na vladajoči razred. Saj je njihov sistem treba le razumeti, da bi ga pripoznali za najboljši mogoči načrt za najboljšo mogočo družbo.

Zato zametavajo vsako politično, zlasti vsako revolucionarno akcijo, svoj cilj hočejo doseči po mirni poti in poskušajo z majhnimi eksperimenti, ki seveda spodletujejo, z močjo zgleda utreti pot novemu družbenemu evangeliju.

To fantastično slikanje prihodnje družbe pa v času, ko je proletariata še nadvse nerazvit in torej sam svoje lastno mesto pojmuje še fantastično, ustreza njegovemu prvemu slutenj polnemu poganjanju splošni preobrazbi družbe.

Socialistični in komunistični spisi pa sestojijo tudi iz kritičnih prvin. Napadajo vse osnove obstoječe družbe. Zato so prispevali nadvse dragoceno gradivo za prosveto delavcev. Njihove pozitivne teze o prihodnji družbi⁵⁵, npr. odprava nasprotja med mestom in vasjo, družine, privatnega pridobitništva, meznega dela, razglašanje družbene harmonije, sprememba države v golo upravljanje produkcije — vse te teze izražajo le to, da odpade razredno nasprotje, ki se je šele začelo razvijati, ki ga poznajo še komaj njegovi brezlični nedolčnosti. Te teze same imajo torej še čisto utopističen smisel.

Pomen kritično — utopističnega socializma in komunizma je obratno sorazmeren z zgodovinskim razvojem. V isti meri, kot se razvija in oblikuje razredni boj, izgublja to fantastično povzdigovanje nadenj, to njegovo fantastično podijanje vsako praktično vrednost, vsako teoretsko upravičenost. Čeravno so torej bili začetniki teh sistemov v mnogočem revolucionarni, pa tvorijo njihovi učenci vselej reakcionarne sekte. Trdno se oklepajo starih mojstrovih nazorov proti nadaljnemu zgodovinskemu razvoju proletariata. Zato dosledno spet skušajo otopiti razredni boj in posredovati nasprotja. Še vedno sanjajo o poskusnem udejanjenju svojih družbenih utopij, o ustanavljanju posamičnih falansterov, osnovanju home — kolonij, ureditvi kake majhne Ikarije⁵⁶ — žepni izdaji novega Jeruzalema —, in da bi sezidali vse te gradove v oblakih, morajo apelirati na človekoljubje meščanskih src in mošnjičkov. Polagoma zdrse v kategorijo prej opisanih reakcionarnih ali konservativnih socialistov in se od njih ločijo le še po bolj sistematični pedantnosti, po fanatični prazni veri v čudežno delovanje svoje socialne znanosti.

Zato ogorčeno nastopajo zoper vsako politično gibanje delavcev, ki da je lahko nastalo iz slepe nevere v novi evangelij.

Ovenisti v Angliji, furieristi v Franciji, reagirajo tam proti črtistom, tu proti reformistom⁵⁹

IV. STALIŠČE KOMUNISTOV DO RAZNIH OPOZICIJSKIH STRANK

Po tem, kar je bilo rečeno v II. oddelku, se samo ob sebi razume razmerje komunistov do že konstituiranih delavskih strank, torej njihovo razmerje do črtistov v Angliji in do agrarnih reformatorjev v severni Ameriki.

Komunisti se bojujejo za dosego neposrednih ciljev in interesov delavskega razreda, toda v sedanjem gibanju predstavljajo hkrati prihodnost gibanja. V Franciji se komunisti pridružujejo socialistično-demokratski stranki proti konservativni in radikalni buržoaziji, ne da bi se zato odrekli pravici do kritičnega odnosa nasproti frazam in iluzijam, ki izvirajo iz revolucijske tradicije.

V Švici podpirajo radikale, ne da bi prezrli, da ta stranka sestoji iz protislovnih elementov, deloma iz demokratičnih socialistov v francoskem pomenu, deloma iz radikalnih buržujev.

Med Poljaki podpirajo komunisti stranko, ki dela agrarno revolucijo za pogoj nacionalne osvoboditve, isto stranko, ki je zanetila krakovsko vstajo 1846.

V Nemčiji se komunistična stranka, dokler nastopa buržoazija revolucionarno, bojuje skupaj z buržoazijo proti absolutni monarhiji, fevdalni zemljiški lastnini in malomeščanstvu.

Ne zamudi pa niti trenutka, da ne bi delala za oblikovanje jasne zavesti delavcev o sovražnem nasprotju med buržoazijo in proletariatom, da bi nemški delavci lahko takoj obranili družbene in politične pogoje, ki jih mora ustvariti buržoazija s svojim gospodstvom, od prvega do zadnjega kot orožje proti buržoaziji, da se bo po strmo-glavljenju reakcionalnih razredov v Nemčiji takoj začel boj z buržoazijo samo.

Na Nemčijo obračajo komunisti svojo glavno pozornost, ker je Nemčija na pragu meščanske revolucije in ker izvaja ta prevrat v razvitejših pogojih evropske civilizacije sploh in z mnogo dlje razvitim proletariatom kot Anglija v sedemnajstem in Francija v osemnajstem stoletju, ker mora torej nemška meščanska revolucija biti le neposredna predigra proletarske revolucije.

Skratka, komunisti vsepovsod podpirajo sleherno revolucionarno gibanje proti obstoječim družbenim in političnim razmeram.

V vseh teh gibanjih poudarjajo kot glavno vprašanje gibanja lastninsko vprašanje, pa naj je tu dobilo bolj ali manj razvito obliko.

Komunisti naposled delajo povsod za povezavo in sporazumevanje demokratičnih strank vseh dežel.

Komunisti zavračajo, da bi skrivali svoje nazore in namere. Odkriti razglašajo, da je njihove cilje moči doseči samo z nasilnim prevratom vsega dosedanjega družbenega reda. Vladajoči razredi naj le trepetajo pred komunistično resolucijo. Proletarci v njej nimajo nič izgubiti razen svojih verig. Imajo pa pridobiti svet.

Proletarci vseh dežel združite se!

OPOMBE

- 1 Tako v izvirniku. Ponatisi imajo »pravljici«. — Uredn.
- 2 (Angl. 1888) Z buržoazijo mislimo razred modernih kapitalistov, ki so lastniki produkcijskih sredstev in izkoriščajo mezdno delo. S proletariatom mislimo razred modernih meznih delavcev, ki nimajo produkcijskih sredstev in so zato prisiljeni prodajati svojo delovno silo, da bi živeli.
- 3 (Angl. 1888, nem. 1890) To se pravi (natančno rečeno) Vsa pisana zgodovina. Leta 1847 je bila predzgodovina družbe, družbena organizacija, ki je obstajala pred vso pisano zgodovino, še skoraj čisto neznana. Poslej je Hexthausen odkril v Rusiji skupno zemljiško lastnino, Maurer pa dokazal, da je bila ta lastnina družbena osnova, s katero so v zgodovini začela vsa germanska plemena, in polagoma se je pokazalo, da so bile vaše srenje s skupno zemljiško lastnino prvotna oblika družbe od Indije do Irske. Notranjo organizacijo te prvotne komunistične družbe v njeni tipični obliki je končno razkril Morgan s svojim sklepnim odkritjem prave narave gensa in njegovega mesta v plemenu. Z razkrojem teh prvotnih skupnosti se začena družba cepiti v posebne in končno nasprotne si razrede. Ta proces razpadanja sem skušal pokazati v »Izvoru družine, privatne lastnine in države«, druga izdaja, Stuttgart 1886. (V nemški verziji sta dodani besedi v oglatem oklepaju, izpuščen pa je zadnji stavek. — Uredn.)
- 4 Pfahlbürger; to so ljudje, ki živijo zunaj mestnega obzidja in imajo meščanske pravice. — Uredn.
- 5 Bedarf (zahteve po blagu).
- 6 (1888) »Commune« so se v Franciji imenovala nastajajoča mesta, tik preden so si od svojih fevdalnih gospodov in gospodarjev kot »tretji stan« pridobila krajevno samoupravo in politične pravice. Na splošno tu jemljemo Anglijo za tipično deželo, kar zadeva ekonomski razvoj buržoazije, Francijo kar zadeva njen politični razvoj.
- (Namesto tega 1890:)
- Tako so mestjani Italije in Francije imenovali svoje mestno občestvo, potem ko so od svojih fevdalnih gospodov odkupili ali izsilili prve samoupravne pravice.
- 7 (1880 za besedo »republika«) (kot v Italiji in Nemčiji) za besedo »monarhiji«) (kot v Franciji). — Uredn.
- 8 (1872, 1883, 1890): Videli smo torej:
- 9 Ta stavek manjka v angleškem prevodu. — Uredn.
- 10 V izdajah po 1848 beseda manjka. — Uredn.
- 11 V angleški izdaji 1888 beseda manjka. — Uredn.
- 12 Tako v prvotisku. V kasnejših izdajah: »vsesplošna uničevalna vojna«. — Uredn.
- 13 V izdajah po 1848 besede manjkajo. — Uredn.
- 14 Kasneje (konec petdesetih let) razloži Marx, da prodaja delavec svoje delo, s tem da prodaja svojo »delovno zmožnost«, od »Kapitala« dalje imenovano »delovna sila«. — Uredn.
- 15 (Angl. 1888 namesto tega:) breme. — Uredn.
- 16 (1890) za svoj cilj. — Uredn.
- 17 Tako v prvotisku. V vseh drugih izdajah manjka »in otroškim«; da pomotoma, sledi iz omenjanja starostnih razlik v naslednjih stavkih kot tudi iz Engelsovih analiz v »Položaju delavskega razreda v Angliji« (glej I. zvezek te izdaje), na katere se »Manifest« tu opira. — Uredn.

- 18 Beseda v oklepaju stoji samo v angleškem prevodu. — Uredn.
- 19 (Angl. 1888 sledi:) (tradeunione). — Uredn.
- 20 Besedi v oklepaju ima le angleška izdaja 1888. — Uredn.
- 21 Angleški prevod: »svežih elementov prosvete in napredka«. — Uredn.
- 22 V angleški izdaji 1888: »nevarni razred« (the »dangerous class«), družbeno usedlino. — Uredn.
- 23 V oklepaju dostavek angleške izdaje 1888. — Uredn.
- 24 Po MEW 4, str 474, stoji v angleški izdaji 1888 »seksaških«. Izdaja MEGA I, 6 nima dokumentiranega tega odstopanja. — Uredn.
- 25 (1888 namesto tega:) na tem, da manjšina izkorišča večino. — Uredn.
- 26 (Angl. 1888 namesto tega:) v vodilni razred nacije.
- 27 Prvotisk ima »nacij«, vsi ponatisi »nacije«. — Uredn.
- 28 Po izdajah 1848 stoji namesto »vesti« (Gewissens) najbrž pomotoma »vednosti« (Wissens). — Uredn.
- 29 (Ang. 1888) politična znanost. — Uredn.
- 30 S tem prevodom se izogibamo dvomnosti slovenske besede »napreden«, ki pomeni »progresiven« in »tisti, ki je dlje prišel«: nemški »fortgeschritten« pomeni samo to drugo. — Uredn.
- 31 (Izdaje po 1848:) razlike. — Uredn.
- 32 (Dostavek v angleški izdaji 1888:) z enakomernejšo porazdelitvijo prebivalstva po vsej deželi. — Uredn.
- 33 »Gewalt« pomeni 1. oblast, 2. silo, nasilje. Tu se poigravata oba pomena. — Uredn.
- 34 (Izdaje po 1848:) razrede. — Uredn.
- 35 Ne gre za angleško restavracijsko dobo 1660—1689, temveč za francosko restavracijsko dobo 1814—1830. (Angl. 1888)
- 36 Besede v oklepajih stoje le v prvotisku. — Uredn.
- 37 Legitimisti so bili privrženci dinastije Burbonov, ki jo je odstranila revolucija 1830. Young England se je imenovala skupina torjcev v začetku štiridesetih let 19. stoletja, med njimi Disraeli, Th. Carlyle idr. — Uredn.
- 38 (Dodatek v angleški izdaji 1888.), ki so padla z drevesa industrije. — Uredn.
- 39 (Angl. 1888) To velja predvsem za Nemčijo, kjer zemljiška aristokracija in junkerji dajo v svoj prid obdelovati oskrbnikom, povrhu pa so še veliki izdelovalci pesnega sladkorja in krompirjevega žganja. Bogatejši britanski aristokraci še niso tako nizko; toda tudi oni vedo, da se dá padajoča renta nadomestiti s tem, da posodiš ime bolj ali manj dvomljivim ustanoviteljem delniških družb.
- 40 Tako v prvotisku in v ponatisu Hirschfeldove tiskarne v petdesetih letih. V naslednjih izdajah 1848 je namesto »heilige« tiskovna napaka »heutige« — današnji. V ponatish sta avtorja razumljivo besedo zamenjala s »christliche« — krščanski. — Uredn.
- 41 Ta stavek je v angleškem prevodu 1888 takole spremenjen: »Naposled, ko so neomajna zgodovinska dejstva razpodila vso omamo samoprevare, se je ta vrsta socializma iztekla v klavno javkanje.« — Uredn.
- 42 V prvotisku ni narekovajev ob besedi »resnični«; to velja za ves ta tekst, enako tudi za »Nemško ideologijo« in za Engelsove članke o »resnič-

nih« socialistih iz 1847. Narekovaje uvajajo šele ponatisi 1872—1890. — Uredn.

- 43 V ponatish so besede »o resnični družbi« izpadle. — Uredn.
- 44 V izdajah po 1848: »Podtikanje teh filozofskih rečenic«. — Uredn.
- 45 V prvotisku brez narekovajev. — Uredn.
- 46 Hirschfeldov ponatis iz petdesetih let: »odgovarja le na.« — Uredn.
- 47 Pfahlbürgerschaft. Prvotni pomen besede je »tisti prebivalci predmestij, ki so jim bile priznane meščanske pravice, da bi okrepili obrambno moč mesta«, v prenesenem pomenu pa je »Pfahlbürger« isto kot »ozkosrčnež, omejenec, zapečkar, filister«. Angleški prevod 1888 ima na tem mestu enostavno: »nemških filistrov«, tri odstavke niže pa »malomeščanskih filistrov«, v zadnjem odstavku pa je soznačnica »Spiessbürger« prevedena z »mali filistri«. — Uredn.
- 48 Izdaje 1848 nimajo narekovajev. — Uredn.
- 49 V izdajah 1848 ni narekovajev. — Uredn.
- 50 (1890) Revolucionarna vihra 1848 je pometla z vso to klavno smerjo in vzela njenim nosilcem veselje še naprej krošnjari s socializmom. Glavni predstavnik in klasični tip te smeri je g. Karl Grün.
- 51 Na Proudhonovo delo »Sistem ekonomskih protislovij ali filozofija bede« (1846) odgovarja Marx z »Bedo filozofije« (1847); ki je objavljena v II. zvezku MEID na straneh 395—540. — Uredn.
- 52 S spremembo (tiskarsko?) »um« v »und« (izdaje po 1848) pomeni jo te besede »in pride«. — Uredn.
- 53 Angleški prevod 1888: »Predstav o buržoaziji«; v izvirniku se »njej« lahko nanaša le na »zdajšnji družbi«. — Uredn.
- 54 Angleški prevod 1888 pristavlja. »ki je še v otroških letih« — Uredn.
- 55 V izdajah po 1848 namesto »entspricht« stoji »entspringt« — »izvira iz ... Poganjanja«. — Uredn.

- 56 Stavek se v angleškem prevodu 1888 začinja: »Praktični ukrepi, ki jih predlagajo«. — Uredn.
- 57 V izdajah po 1848: »kritično-utopističnega«. — Uredn.
- 58 (1888) Phalanstères so bile socialistične kolonije po načrtu Charlesa Fouriera; Ikarija je imenoval Cabet svojo Utopijo in kasneje svojo ameriško komunistično kolonijo.
- (1890) Home — kolonije (kolonije v domovini) imenuje Owen svoje komunistične vzorne družbe. Phalanstère je bilo ime družbenih palač, ki jih je načrtoval Fourier. Ikarija se imenuje fantazijska dežela, katere komunistične ustanove je slikal Cabet.
- 59 List »La Réforme« (Pariz 1843—50) se je zavzemal za republiko in socialne reforme. Vanj sta dopisovala Marx in Engels. — Uredn.
- 60 (1888) Stranka, ki jo je tedaj v parlamentu predstavljal Ledru-Rollin, v literaturi Luis Blanc, v dnevnem tisku pa »La Réforme«. Ime »socialna demokracija« je ob takih izumitljih pomenilo krilo demokratske ali republi-kanske stranke, ki je bilo bolj ali manj socialistično pobarvano (1890). Stranka v Franciji, ki se je tedaj imenovala socialistično-demokratska, je bila tista, ki jo je politično predstavljal Ledru-Rollin in Literarno Luis Blanc; bila je torej kot noč pa dan različna od današnje nemške socialne demokracije.